

Leseplan for Grimstadskolen

Gjelder fra 1.august 2018

Forord	4
1 Innledning	5
1.1 Hva vil det si å kunne lese?	5
1.2 Hva sier Kunnskapsløftet om lesing?	7
1.3 Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag.	7
2 Implementering av leseplanen	9
3 Fire komponenter i god leseopplæring	11
3.1 Å utvikle gode språklige ferdigheter	12
3.2 Hva skal gjøres på 1.- 4.trinn	13
3.3 Hva skal gjøres på 5.-7. trinn	14
3.4 Hva skal gjøres på 8.- 10.trinn	15
3.5 Å utvikle gode kodingsferdigheter	16
3.6 Hva skal gjøres på 1. - 4. trinn	17
3.7 Hva skal gjøres på 5.-7.trinn	19
3.8 Hva skal gjøres på 8.- 10. trinn	20
3.9 Å utvikle strategiske lesere	20
3.10 Hva skal gjøres på 1.- 4. trinn	26
3.11 Hva skal gjøres på 5.-7. trinn	27
3.12 Hva skal gjøres på 8.-10.trinn	28
3.13 Å utvikle motiverte og engasjerte lesere	29
3.14 Hva skal gjøres på 1.- 4.trinn	33
3.15 Hva skal gjøres på 5.-7.trinn	35
3.16 Hva skal vi gjøre på 8.-10.trinn:	36
4 Den første leseopplæringa	37
4.1 Å knekke «lesekode»	38
4.2 iMAL som metode i begynneropplæringa	38
5 Den andre leseopplæringa	41
5.1 Hva kjennetegner en god leselærer	41
5.2 Prinsipper som preger «den andre leseopplæringa»	41
5.3 Gode lesere har gode lesestrategier	42
6 Hva er et godt skolebibliotek?	43
6.1 Lesestimulering og informasjonskunnskap	43
6.2 Bibliotekassistenter:	44
6.3 Bibliotektimen	45
6.4 Integrering av skolebiblioteket i skolens arbeid	45
6.5 Leseprosjekt	46
6.6 Den «litterære skolesekken»	48
6.7 Samarbeidsavtale mellom Grimstad bibliotek og grimstadskolene.	49
7 Veiledet lesing	51
7.1 Hva er veiledet lesing:	51
7.2 Hvordan arbeider vi med veiledet lesing:	51
7.3 Veiledet lesing i begynneropplæringa	52
8 Samarbeid om lesing hjem-skole	53
8.1 Hva skal gjøres på 1-4.trinn	53
8.2 Hva skal gjøres på 5-7.trinn	53
8.3 Hva skal gjøres på 8.-10. trinn	54

8.4	Leseguide for foresatte	55
9	Når lesingen blir vanskelig	56
9.1	Hva er dysleksi?	56
10	Kartleggingsprøver av elevens leseferdigheter:	59
10.1	Oppfølging av kartleggingsresultater	59
10.2	Oppfølging av nasjonale prøver på 5 og 8.trinn	60
10.3	Grimstadprøven i norsk	61
10.4	Plakaten - oppfølging av nasjonale prøver	63
11	Intensive lesekurs	64
12	Språkløyper	65
13	Kilder	66
14	Vedlegg	67

Forord

I forbindelse med Grimstad kommunes satsning på systematisk leseopplæring ble det bestemt at det også skulle utarbeides en felles leseplan for hele grunnskoleløpet.

Denne leseplanen skal først og fremst kvalitetssikre leseopplæringa i Grimstad kommune. Den skal være til hjelp for å sikre et helhetlig og systematisk arbeid med leseopplæringen fra 1-10. klasse, og være et verktøy for pedagoger i deres daglig arbeid i skolen. Dette gjelder ikke bare som en del av norskfaget, men i alle fag. Skal vi lykkes med leseopplæringa, må alle lærere se sin rolle som leselærere i skolen. Alle pedagoger i Grimstad kommune må derfor følge planen i sitt arbeid med lesing og legge til rette slik at alle elever får en god leseopplæring. I tillegg må foreldre/foresatte informeres og involveres i elevenes leseopplæring slik at de også kan hjelpe og utvikle barnets leseferdigheter.

Planen er forankret i opplæringsloven, kunnskapsløftet og utdanningsdirektoratet. Materialet skal være i tråd med nyere forskning, nyere lovverk og sentrale styringsdokumenter. Leseplanen for Grimstad kommune skal være et førende dokument på hvordan pedagoger i skolen skal kunne styrke og utvikle alle elevers lesekompetanse på ulike nivåer.

Leseplanen er utarbeidet av lesepedagogen i kommunen i samarbeidet med lærere som arbeider i Grimstadskolen. Det har vært felles samlinger med skoleeier, enhetsledere i skolen og et lesenettverk bestående av lesekurslærere fra alle barneskolene og et nettverk bestående av lærere fra 5.-10.trinn der planen er blitt evaluert og drøftet. Leseplaner fra ulike skoler i Grimstad, Udirs eksempler på leseplaner og leseplaner fra andre kommuner har vært utgangspunktet for oppbygningen.

Ved hjelp av en slik plan kan vi lettere sikre en kvalitativ leseopplæring for alle elever. I tillegg får vi en felles standard på tvers av skoler på hvordan leseopplæringa fra 1.- 10. klasse skal være i Grimstad kommune.

Det som preger planen er at den bygger på de fire komponentene om hva en god leseopplæring er fra Udir. Vi har en felles begynneropplæringsmetode på 1.trinn (iMAL). Vi driver systematisk lesekurs for elever som har behov for dette på 1.-4. trinn. Vi følger en felles plan for gjennomføring og evaluering av kartleggingsprøver og har et godt og tett samarbeid med folkebiblioteket i kommunen.

Som en del av implementeringen av Leseplanen vil skoleeier i kommunen at alle skolene skal være i gang med «språkløyper», som er en kompetansehevingspakke i språk, lesing og skriving, innen skoleåret 2018/19.

Stor takk til dere som har bidratt i arbeidet med leseplanen! En spesiell takk rettes til *Jorunn Sandåker, Kvalifiseringstjenesten* som har bidratt med en god og oversiktlig plan på ulike apper til bruk i undervisningen og *Marit Johansen, Jappa skole* for deling av erfaring, planer og oversikter fra et eksemplarisk skolebibliotek. Til slutt takkes alle dere dyktige lærere fra lesekursnettverket og nettverket fra leselærere på 5.-10.trinn som har bidratt med gode innspill til leseplanen.

Grimstad, mai 2018

Anika Valsø Buksholt

Rådgiver/Lesepedagog

Solfrid Marie Døhlen

Kommunalsjef

1 Innledning

1.1 Hva vil det si å kunne lese?

Å kunne lese er en helt avgjørende ferdighet for all videre læring i skolen og for å kunne lykkes i samfunnet. Samfunnsmessige og teknologiske endringer gjør at kravene til lesekompetanse stadig blir høyere. Det er derfor viktig at skolen gir elevene en grundig opplæring i det å kunne lese og forstå mangfoldet av tekster og situasjoner. Ikke bare skal man kunne lese bokstav for bokstav og ord for ord, men man skal også kunne lese ulike sjangre, og benytte ulike lesestrategier for å kunne forstå tekster slik de er ment. Gode leseferdigheter er viktig, ikke bare på skolen, men også i arbeid og for å kunne delta i samfunnet. Det forventes også at vi må kunne delta i kommunikasjon gjennom sosiale medier. Det å kunne lese på skjerm krever andre strategier enn det å kunne lese tekster på papir.

«Lesekompetanse er ikke bare et grunnlag for å lære i alle fag, det er også nødvendig for å kunne lykkes i de fleste situasjoner. Evne til å finne fram til og hente ut informasjon, å tolke og forstå innholdet i tekster, samt reflektere over teksters form og innhold, er nødvendig for å kunne delta i et kunnskapsbasert samfunn. Kunnskapsbegrepet har endret seg fra å være i stand til å huske informasjon til å være i stand til å finne den og bruke den» (OECDs ekspertgruppe i lesing 2009).

Pisa undersøkelsen definerer lesing på denne måten:

«Lesing består av kunnskaper og ferdigheter som er nødvendige for å forstå, bruke og reflektere over skrevne tekster, for å kunne nå egne mål, utvikle kunnskaper og eget potensiale og delta i samfunnet.» (Hvistendal, 2007:156 gjengitt i Refsahl, 2012:8)

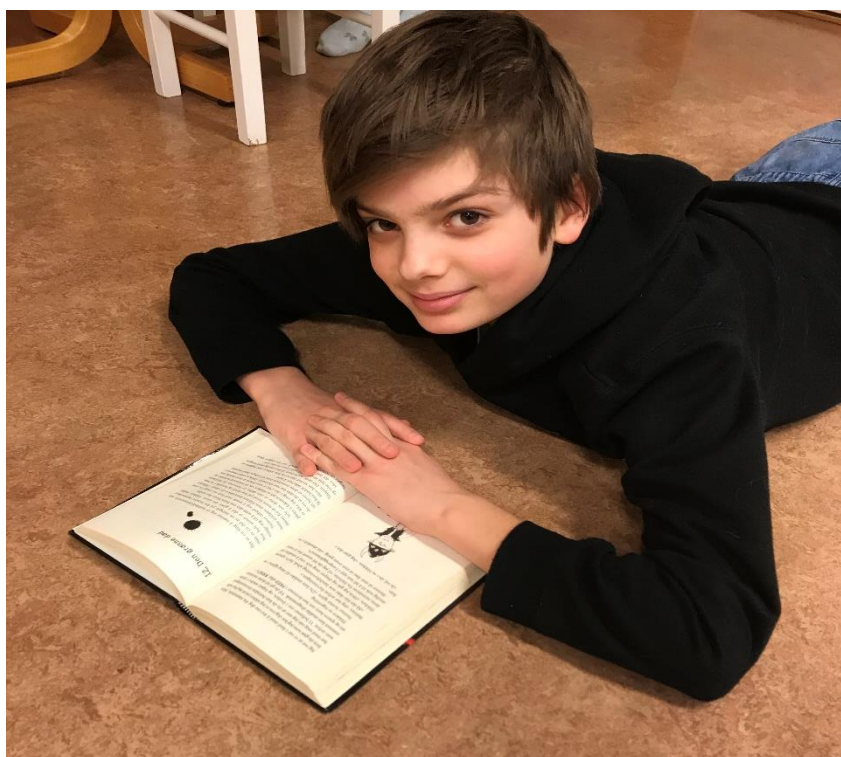
Leseforskerne Philip Gough og William E. Tunmer er kjent for sin leseformel: **Lesing = avkoding x forståelse** som ble presentert for første gang i 1986. Formelen blir kalt *the simple view of reading*. Her handler avkodingen om å gjenkjenne skrevne ord, mens forståelsen dreier seg om å skape en god mening i det som er skrevet. Dette blir kalt en formel fordi gangetegnet mellom avkoding og forståelse knytter disse to områdene sammen. Verken avkoding eller forståelse kan stå alene. Ved lesing må begge deler fungere balansert i forhold til hverandre. Leseforsker Solveig-Alma Lyster påpeker at formelen kan synes noe enkel. Den mangler rett og slett alle de andre faktorene som inngår i en lesesituasjon som konsentrasjon, utholdenhet, selvtilit, motivasjon og sosial virkelighet (Refsahl, 2012).

«Lesing er ikke bare en ferdighet som elevene lærer seg en gang for alle de første skoleårene. God lesekompetanse er noe som krever kontinuerlig utvikling i møte med stadig mer avanserte tekster. God leseferdighet og god tekstforståelse er svært ofte viktige forutsetninger for læring.» (Roe, 2014 s.11.) Å lære å lese har tradisjonelt vært knyttet til begynneropplæringa, grunnleggende leseopplæring og det å «knekke lesekode», men å kunne lese handler om mye mer enn avkoding og forståelse av enkeltord. Mengdetrening etter at lesekode er knekt har alltid vært viktig, men dette alene er ikke nok for at elevene skal oppnå en funksjonell leseferdighet. Det er selvfølgelig grunnleggende og nødvendig utgangspunkt for å kunne forstå meningen bak den skrevne teksten, men lesing handler om mer enn det. I de senere år har vi blitt mer opptatt av det som har vært omtalt den andre leseopplæringa. Den andre leseopplæringa handler om at vi må fortsette å ha fokus på lesing oppover i klassetrinnene. I overgangen fra å lære å lese til å lese for å lære, er det avgjørende at vi lærer elevene ulike lesestrategier, oppdage egen feillesing når eleven selv ikke forstår, metakognisjon og ha en hensikt med leseaktiviteten. Vi må lære elevene at ulike tekster leses på ulike måter og at vi har et mangfold av tekster som elevene trenger å mestre for å kunne delta aktivt i samfunnet. Tekstenes sjanger, form og innhold kan kreve ulike tilnærminger. Mange elever vil utvikle strategier selv, mens andre trenger hjelp til å utvikle lesestrategier.

Vi har gjerne et mål om at alle elever skal oppnå en *funksjonell leseferdighet*. Dette må nok betraktes som et relativt begrep og vurderes etter de leseforventningene som samfunnet har til enhver tid. For å kunne ha et velfungerende liv i et samfunn som blir stadig mer leseintensivt og for å kunne tilfredsstille arbeidslivets forventninger kreves det gode funksjonelle leseferdigheter.

Grunnleggende ferdigheter der leseferdigheter har en sentral plass har vist seg å være en viktig ressurs med tanke på individuell livsutfoldelse samtidig som en basisferdighet som lesing spiller en vesentlig rolle i dagens kunnskapsbaserte globale økonomi. Internasjonale og nasjonale studier viser at gode basisferdigheter gir uttelling på utdanning, arbeidssituasjon, familierelasjoner og samfunnsdeltakelse. Studier viser også at individer med sviktende grunnleggende ferdigheter har en økt risiko for begrensninger i forhold til utdanning og fysisk og psykisk helse. (Lunntre og Tønnessen, 2015)

Dersom Grimstad kommune klarer å bedre leseferdighetene til svake lesere, vil trolig flere elever kunne gjøre seg nytte av den ordinære undervisninga slik at vi reduserer behovet for spesialundervisning. I tillegg vil trolig flere elever ved hjelp av en god grunnleggende ferdighet i lesing ha større mulighet for å fullføre videregående skole og klare seg videre i samfunnet.

1.2 Hva sier Kunnskapsløftet om lesing?

Kunnskapsløftet legger vekt på at lesing ikke bare er en teknisk ferdighet, men en levende kompetanse som skal utvikles gjennom hele livet. I kunnskapsløftet er det å kunne lese en av de fem grunnleggende ferdighetene i grunnopplæringen.

Kunnskapsløftet er inspirert av OECDs definisjon av lesing som sier: *Å lese er å forstå, bruke, reflektere over og engasjere seg i skriftlig tekst for å oppnå sine mål, for å utvikle sin kunnskap og sitt potensiale og for å delta i samfunnet* (OECD 2007)

Lesing er en grunnleggende ferdighet som ifølge Kunnskapsløftet skal integreres i opplæringen i alle fag. Dette krever at alle lærere er leselærere og at alle har ansvaret for elevenes leseopplæring.

1.3 Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag.

(Fra Læreplanen, LK06)

Å kunne lese i norsk er å skape mening fra tekster fra nåtid og fortid i et bredt utvalg sjangere. Det innebærer å engasjere seg i tekster og få innsikt i andre menneskers tanker, opplevelser og skaperkraft. Det innebærer videre å kunne finne informasjon og forstå resonnementer og framstillinger i ulike typer tekster på skjerm og papir, og å kunne forholde seg kritisk og selvstendig til de leste tekstene. Utviklingen av leseferdigheter i norskfaget forutsetter at elevene leser ofte og mye, og at de arbeider systematisk med lesestrategier som er tilpasset formålet med lesingen, og med ulike typer tekster i faget. Utviklingen går fra grunnleggende avkodning og forståelse av enkle tekster til å kunne forstå, tolke, reflektere over og vurdere stadig mer komplekse tekster i ulike sjangere.

Å kunne lese i matematikk inneber å forstå og bruke symbolspråk og uttrykksformer for å skape mening i tekster fra daglegliv og yrkesliv så vel som matematikkfaglege tekster. Matematikkfaget er prega av samansette tekster som inneheld matematiske uttrykk, grafar, diagram, tabellar, symbol, formalar og logiske resonnement. Lesing i matematikk inneber å sortere informasjon, analysere og vurdere form og innhald og samanfatta informasjon frå ulike element i tekstar. Utvikling i å lese i matematikk går frå å finne og bruke informasjon i tekstar med enkelt symbolspråk til å finne mening og reflektere over komplekse fagtekstar med avansert symbolspråk og omgrepsbruk.

Å kunne lese i samfunnsfag inneber å utforske, tolke og reflektere over faglege tekstar for å forstå eige og andre samfunn og andre tider, stader og menneske. Det inneber òg å kunne behandle og bruke informasjon frå bilete, film, teikningar, grafar, tabellar og kart, og å gjere målretta informasjonssøk, kritisk vurdering og medvitne val og bortval av kjelder. Utvikling av leseferdighetene i samfunnsfag inneber gradvis oppøving, frå forståing av tekst og visuelle framstillingar, gjennom tolking og vurdering til utvikling av strategiar for kritisk kunnskapstileigning. Lesing for informasjonsinnhenting og kritisk lesing av kjelder tek til med å finne informasjon i enkle, tilrettelagde kjelder og å vurdere om informasjonen er nyttig. Seinare kjem oppøving av evna til å gjere eigne informasjonssøk, samanlikne informasjon frå ulike kjelder og kritisk vurdere deira relevans, truverd og formål.

Å kunne lese i naturfag er å forstå og bruke naturfaglige begreper, symboler, figurer og argumenter gjennom målrettet arbeid med naturfaglige tekster. Dette innebærer å kunne identifisere, tolke og bruke informasjon fra sammensatte tekster i bøker, aviser, bruksanvisninger, regelverk, brosjyrer og digitale kilder. Lesing i naturfag inkluderer kritisk vurdering av hvordan informasjon framstilles og brukes i argumenter, blant annet gjennom å kunne skille mellom data, antakelser, påstander, hypoteser og konklusjoner. Utviklingen av leseferdighet i naturfag går fra å finne og bruke uttrykt informasjon i enkle tekster til å forstå tekster med stadig flere fagbegreper, symboler, figurer, tabeller og implisitt informasjon. Kravet til kritisk lesing og evne til å identifisere relevant informasjon og vurdere kilders troverdighet øker, fra å kunne bruke tilrettelagte kilder til å kunne innhente og sammenligne informasjon fra ulike kilder og vurdere relevansen.

Å kunne lese i KRLE innebærer å oppleve og forstå tekster. Lesing brukes for å innhente informasjon, tolke, reflektere over og forholde seg saklig og analytisk til fortellinger og fagstoff i så vel tradisjonell som multimedial formidlingsform” (Ibid: s.19). Flere sentrale sider ved lesing generelt trekkes fram her. Elevene skal både oppleve, forstå, innhente informasjon, tolke, reflektere og forholde seg kritisk til tekster.

Å kunne lese i kunst og håndverk dreier seg blant annet om å kunne tolke tegn og symboler og om å få inspirasjon til skapende arbeid. Visuell kommunikasjon gjennomsyrrer faget og bidrar til utvikling av tekstforståelse. For å nyttiggjøre seg informasjon og unngå å bli lurt av visuell retorikk er det viktig å kunne lese og forstå ulike tekstuttrykk. Tolkning av diagrammer og andre visuelle representasjoner, som for eksempel bruksanvisninger og arkitekttegninger, danner grunnlag for viktige beslutninger (LK06).

Å kunne lese i mat og helse inneber å granske, tolke og reflektere over faglege tekstar med stigande vanskegrad. Det handlar om å kunne samle, samanlikne og systematisere informasjon frå oppskrifter, bruksrettleiingar, varemerking, reklame, informasjonsmateriell og andre sakprosaetekstar, og vurdere dette kritisk ut frå føremålet med faget.

Å kunne lese i kroppsøving handler om å kunne hente, tolke og forstå informasjon fra fagspesifikke tekster. Det gir grunnlag for å vurdere viktige sider ved arbeidet i faget. Lesing handler også om å tolke kart og forstå symbol (LK06).

I Grimstad skal alle lærere i grunnskolen ta et kollektivt ansvar for leseopplæringa. Det vil si lærere som arbeider i småskolen, på mellomtrinnet, ungdomsskolen, voksenopplæring og i mottaksklasser. Vi skal alle være leselærere i norskfaget, matematikk, engelsk, KRLE, samfunnsfag, naturfag, kunst og håndverk, mat og helse og kroppsøving. Vi skal alle drive eksplisitt leseopplæring i alle fag og på alle trinn og vi skal lære elevene hvordan de skal lese ulike fagtekster. Det er viktig at vi stadig evaluerer vår egen praksis og videreutvikler oss selv som leselærere. På den måten kan vi lettere hjelpe elevene våre til å bli bedre lesere.

Gir vi elevene våre undervisning i hvordan de skal lese tekstene i lærebøkene? Tekstene i ulike fag har ofte ulike sjanger og form og krever ulike tilnærminger. Mange elever trenger hjelp til å utvikle gode strategier for å forstå innholdet i tekstene. Det er dette vi skal hjelpe våre elever med.

2 Implementering av leseplanen

Skoleeier:

- skal analysere skolenes behov, og legge til rette for kursing og kompetanseutvikling innenfor lesing.
- følger opp og legger til rette for at skoleledere har tid til å følge opp arbeidet med leseplanen på den enkelte skole.

Lesepedagogen i kommunen:

- skal følge opp kommunes satsning på systematisk leseopplæring på 1-4.trinn, som innebærer å kvalitetssikre begynneropplæringen i lesing og lesekursene på alle skolene i kommunen.
- skal gi veiledning på den enkelte skole i forhold til den første og den andre leseopplæringa.
- skal arrangere nettverkssamlinger for lesekurslærere minst to ganger i året.
- skal arbeide forskningsbasert og stadig utvikle kompetansen innen lesevitenskap, og samarbeide på ulike nivå internt og eksternt.
- skal se til at planen stadig blir evaluert og revidert ut fra samfunnsutvikling og forskning innfor lesing.

Skoleledere:

- ser til at leseplanen er lett tilgjengelig for alle ansatte på skolen.
- ser til at planen blir gjennomgått i personalet.
- skal ta ansvaret for at leseplanen blir implementert og satt i verk på den enkelte skole.
- skal synliggjøre planen på skolen og overfor foreldre/foresatte.

Pedagoger:

- skal gjennom å bruke planen aktivt kvalitetssikre leseopplæringa på de ulike trinn.
- skal gjøre leseplanen synlig og kjent for foreldre/foresatte.

LESEPLAKATEN

Alle lærere er leselærere

*

Lesekompetanse omfatter leseglede, leseferdighet, lese- og læringsstrategier og informasjonskompetanse.

*

Å velge den riktige teksten er avgjørende for elevens engasjement og læringsutbytte.

*

Høytlesning er vel anvendt tid.

*

Å snakke om tekster og bilder utvikler leseforståelse.

*

Effektive lese- og læringsstrategier kan læres.

*

Å snakke om leseprosessen er første skritt.

*

Det eleven får til med veiledning og støtte i dag, kan han få til alene i morgen-gradert støtte.

*

Lesing og skriving henger sammen.

*

Undervisning i skriveprosessen støtter leseprosessen.

*

Innbydende omgivelser og lett tilgang på bøker er god lesestøtte.

*

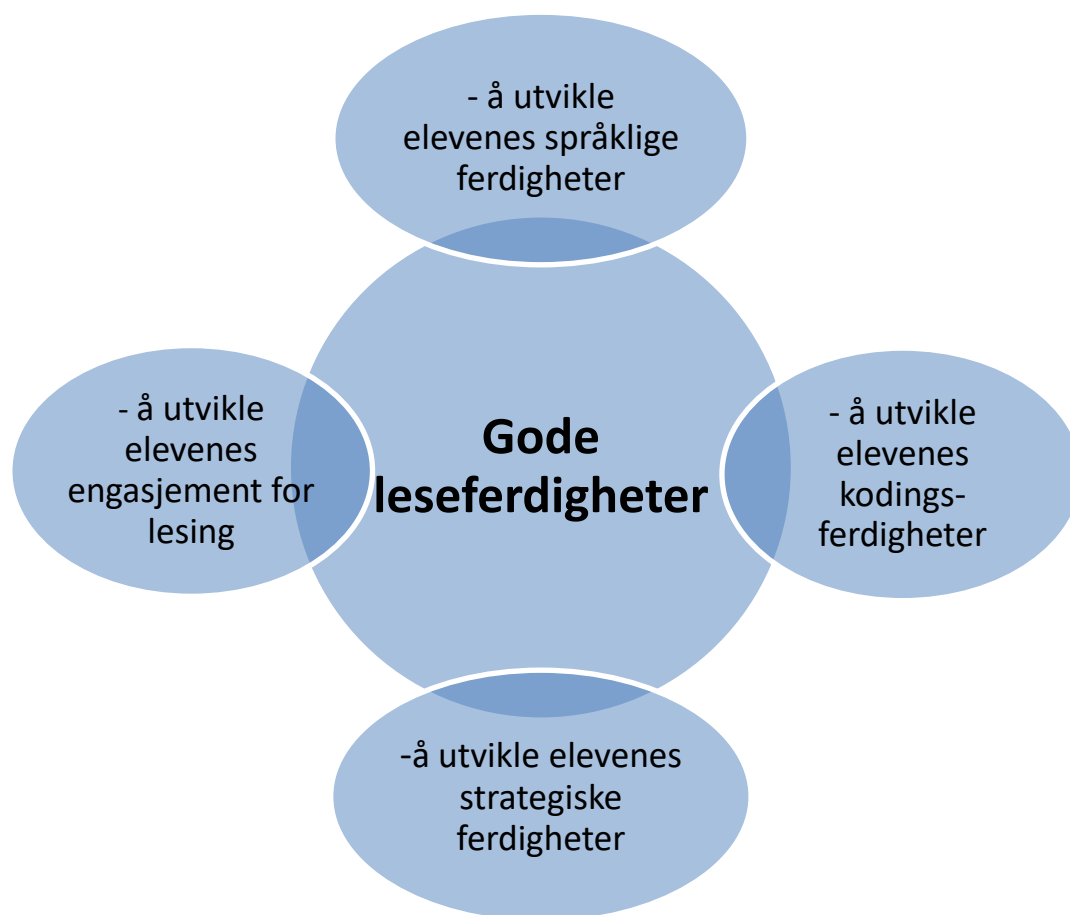
Positive forventninger og tilbakemeldinger er drivkraft i leseopplæringa.

3 Fire komponenter i god leseopplæring

Leseplanen er bygd på Utdanningsdirektoratets fire komponenter til god leseopplæring. Her beskrives fire komponentene som lærere bør fokusere på i arbeidet med lesing i alle fag.

Elevene utvikler gode leseferdigheter over tid når undervisningen gjennomføres med høy kvalitet. I arbeidet med å utvikle elevenes leseferdigheter bør læreren fokusere på fire komponenter. Det handler om å utvikle elevenes språklige ferdigheter, kodingsferdigheter, strategiske ferdigheter og engasjement for lesing.

Alle elever i Grimstad kommune skal få utvikle språklige ferdigheter og kunne kode om. Leseopplæringa skal sørge for at de kan lese med forståelse og kunne bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring. De skal få en opplæring som er med på å skape engasjement og ambisjoner for lesing.

3.1 Å utvikle gode språklige ferdigheter

Å utvikle språklige ferdigheter er den komponenten som sterkest påpeker forholdet mellom de grunnleggende ferdighetene som det å kunne lese og det å kunne uttrykke seg skriftlig og muntlig. Lesing blir i læreplanen ofte beskrevet som å gjøre, stille spørsmål, samtale om, fortelle, argumentere, formidle, skildre, utforske, presentere, sammenlikne, uttrykke og reflektere. Dette er egenskaper vi gjerne utvikler gjennom å arbeide med ulike tekster, samtaler og tekstsaking. Elevene må derfor få erfaring med ulike tekster i ulike fag som gir rom for drøfting, samtaler og argumentering. Det er viktig med variasjon av metoder i undervisninga. Alle lærere må arbeide med ulike tekster og begreper i sin undervisning uansett fag.

Det følgende er hentet fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/lesing/Komponenter-i-god-leseopplaring/?depth=0&print=1>

Å lære et fag er å lære fagets språk

Innføringen av de grunnleggende ferdighetene er på mange måter et språklig vendepunkt i skolen ved at fagenes språk og fagets tekster får større fokus i lese- og skriveopplæringen. Å lære et fag er å lære det enkelte fagets språk. God leseundervisning har som mål å utvikle elevenes kompetanse i fagrelevant lesing og skriving, og kunnskapsløftet er derfor blitt kalt en literacy-reform (Berge, 2007).

Fagene har ulike tekster og ulike sjangre

Når elevene skal lese for å lære fag, vil de møte ulike tekster som skiller seg fra tekstene de møter i dagliglivet. Fagene representerer ulike tekstkulturer med ulike sjangre, ulike strukturer og tekstmønstre og et fagspesifikt vokabular. De fagspråklige utfordringene øker gjennom skolegangen, og språket blir mer og mer teknisk. Realfagene kjennetegnes av en finmasket terminologi, mens de humanistiske fagene og samfunnsfag i større grad deler terminologi med media (Maagerø, 2010). Selv om mange av ordene og begrepene elevene møter i fagtekstene også finnes i dagliglivets domene, har de ofte en annen og mer presis betydning i det spesialiserte fagdomenet (Maagerø og Tønnessen, 2006). For eksempel er bølger og bølgetopper noe annet i dagliglivet enn i naturfag, noe denne definisjonen fra læreverket Tellus viser: "Med bølgelengden til en bølge mener vi avstanden mellom to bølgetopper" (Ekeland m.fl., 2008: 150).

Det er en klar sammenheng mellom ordforråd og leseforståelse

Elevene vil ha ulike forutsetninger for å møte fagets tekster ut fra tidligere erfaringer, og det er ikke gitt at alle automatisk får til å lese og forstå fagets tekster uten hjelp og veiledning. God leseundervisning innebærer at det arbeides med å forstå nye ord og begreper, og ikke minst at en iscenesetter situasjoner der elevene selv må ta disse i bruk. Det er en klar sammenheng mellom elevenes ordforråd og deres leseforståelse (Baumann, 2009; Nagy & Townsend, 2012). Undervisning som fokuserer på å utvikle elevenes ordforråd, vil også være med på å forbedre elevenes leseforståelse (Roe, 2011). Ulike ord og begrepskart kan for eksempel være gode verktøy i ordlæring.

Tekster i ulike fag må leses på ulike måter

Matematikklærere rapporterer for eksempel at i matematiske tekster må alle ord leses nøye og forstås. Til og med funksjonsord er viktige, og en må for eksempel nøye merke seg om ord står i entall eller flertall for å forstå problemstillingene. Historielærere er klar over at en leser en fortolkning av historiske hendelser og ikke "sannheten", og at det derfor er avgjørende hvem som er forfatter eller kilde, og leser tekster i lys av dette (Shannahan og Shannahan, 2008: 49f). Faglærere har spesialkompetanse på å lese og forstå tekster i sitt fag og elevene er avhengig av støtte fra sine faglærere for å tilegne seg en fagrelevant måte å lese på. Ved å bruke seg selv og sin egen faglighet kan læreren modellere ulike måter å forholde seg til tekst på (Skaftun, 2010b).

Elevene må lære å lese tekster som er ulikt strukturert. De må lære seg å ta inn og ta i bruk andre meningsskapende ressurser enn verbalspråket, slik som grafer, tabeller, illustrasjoner og tegninger for å skape mening i fagene. Sist, men ikke minst, må de også lære seg å kunne lese tekster "mothårs" og for eksempel oppdage at mening kan uttrykkes fra ulike perspektiver, og at en i ulik grad tar forbehold om at ting er absolutte sannheter ved å benytte modale uttryksmåter som for eksempel kan, bør, vil kunne, ofte, til en viss grad og så videre (Maagerø og Tønnessen, 2006). Faglige samtaler om tekster mellom elever og lærer kan styrke elevenes fagspesifikke lesekompetanse.

3.2 Hva skal gjøres på 1.- 4.trinn

3.2.1 Språklig bevissthet

Elevene skal:

- lære enkle rim og regler
- kunne lytte ut lyder først, inni og sist i ord
- kunne klappe stavelser og øve på rytmen i ord
- kunne artikulere alle språklydene i alfabetet
- forstå sammenhengen mellom språklyder og bokstaver
- vite hva et sammensatt ord er og kjenne til grunnstammen og endelsen i et ord
- vite hva en setning, et ord og en stavelse er
- kjenne leseretning

3.2.2 Muntlig arbeid med tekster, ord og begreper

Elevene skal:

- daglig være i faglig dialog med lærere og medelever
- reflektere sammen før, under og etter lesing
- ha muntlige presentasjoner der de kan bruke skriftlig eller visuell støtte (Det er viktig at elevene får gjøre dette ut i fra deres faglig nivå)
- kunne gjenfortelle fra bøker og tekster de har lest eller hørt og gi respons på andres fortellinger

3.2.3 Skriftlig arbeid med tekster, ord og begreper

Elevene skal:

- lekeskrive/skrive som en del av lese/skriveopplæringa
- jevnlig bruke skriving som en del av arbeidet med leseopplæringa og leseforståelsen
- bruke skriving som en del av arbeidet med forståelse. Både prosessskriving (notater og tegninger for å forstå det de leser) og produktskriving.
- bruke skriverammer og modelltekster for å lykkes i skrivinga
- ha skriftlige presentasjoner av tekstarbeid minst fire ganger i halvåret (Dette kan også være presentasjon av hjemmearbeid).
- jevnlig arbeide med intensjonen med teksten. Hva vil jeg oppnå med teksten? Hvordan må jeg skrive for å oppnå det jeg vil? Hvem skriver jeg for?

3.2.4 Arbeid med ord og begreper

Elevene skal:

- veiledes i å stoppe opp og markere nye ord i tekster de møter
- lære seg minst 5 nye ord og begreper hver uke. Det skal være høyfrekvente ord, fagord og andre ukjente ord elevene møter i nye tekster.
- kunne skrive, lese og forstå disse ordene
- skal bruke ordene i nye sammenhenger både skriftlig og muntlig
- ta i bruk nye strategier for å lære ord som for eksempel en «ordbank» i klasserommet der elevene kan samle nye ukjente ord som senere må forklares av læreren eller medelever.

Læreren må bruke tid på å visualisere og konkretisere vanskelige ord.

3.3 Hva skal gjøres på 5.-7. trinn

3.3.1 Språklig bevissthet

Elevene skal:

- kunne snakke om språkets form, innhold og bruk
- arbeide videre med fonologisk bevissthet, sammensatt ord, grunnstammen og endelsen i et ord
- kjenne til ulike sjangertyper –kreativ, informativ, reflekterende og argumenterende
- kunne lese på og mellom linjene
- øve på språklige bilder/semantisk bevissthet
- skal hver uke opptre i ulike språkroller skriftlig og muntlig

3.3.2 Muntlig arbeid med tekster og begreper

Elevene skal:

- daglig være i faglig dialog med lærere og medelever
- gi muntlig tilbakemeldinger på medelevers fremføringer og presentasjoner minst fire ganger i året
- ha individuelle presentasjoner, fremføringer av eget arbeid minst fire ganger i året
- opptre i ulike språkroller gjennom dramaaktiviteter, opplesing og presentasjoner
- delta i diskusjoner og kunne grunngi egne standpunkter og ha en saklig argumentasjon
- jevnlig formidle ulike tekster og fortellinger for elevene

3.3.3 Skriftlig arbeid med tekster, ord og begreper

Elevene skal:

- bruke skriving som et redskap for læring i alle fag
- bruke skriverammer og modelltekster for å lykkes i skrivinga.
- arbeide med ulike sjangertyper
- skrive tekster tilpasset mottaker, formål og medium.
- få og gi tilbakemeldinger på tekster utfra faglige kriterier.
- mestre spesifikke sjangere og ha evne til å tenke intensjonen med teksten, hva vil jeg oppnå med teksten? Hvordan skriver jeg for å oppnå det jeg vil? Hvem skriver jeg for/hvem er mottaker?
- som en del av arbeidet med leseforståelse skal bruke varierte former for både prosessskriving og produktskriving

3.3.4 Arbeid med ord og begreper

Elevene skal:

- lære seg minst 5-10 nye ord og begreper hver uke. Disse ordene kan både være høyfrekvente ord og nye fagbegreper som elevene møter i nye tekster og emner.
- arbeide med begreper både muntlig og skriftlig ved hjelp av ulike strategier.
- kunne både skrive, lese og forstå disse nye ordene. De skal kunne bruke dem i muntlig sammenhenger, på prøver og annet skriftlig arbeid.

Lærere på trinnet skal samarbeide om hvilke ord og begreper som skal velges ut. Disse ordene skal komme tydelig frem på ukeplanen hver uke.

3.4 Hva skal gjøres på 8.- 10.trinn

3.4.1 Språklig bevissthet

Elevene skal:

- rette oppmerksomheten fra språkets innhold til språkets form: morfemer (rotmorfem og bøyningsmorfem), stavelser, låneord, ord i ord og setningsbygning.
- bruke læresamtalen hver dag

- aktivt sammen med andre elever analysere, vurdere og reflektere over tekstens innhold og form

3.4.2 Muntlig arbeid med tekster og begreper

Elevene skal:

- hver uke bruke læresamtalen som en måte å arbeide med nytt lærestoff og fremme refleksjon (læresamtalen skal brukes i grupper og par)
- ha fremføringer flere ganger i året i alle eksamensfag
- gi muntlige tilbakemeldinger til medelevers presentasjoner

Læreren skal fortsatt modellere muntlige fortellinger med et aktivt ordforråd, stemmebruk og kroppsspråk.

3.4.3 Skriftlig arbeid med tekster, ord og begreper

Elevene skal:

- bruke skriving som et redskap i alle fag
- bli kjent med og arbeide med ulike sjangere
- bruke skriverammer og modelltekster for å lykkes med skrivingen
- jevnlig arbeide med å utvikle evnen til refleksjon gjennom skriving i alle fag
- både få og gi hverandre konstruktive tilbakemeldinger på skriftlig arbeid.
- både bruke prosess (for eksempel lesestopp med tankekriving) og produktskriving i arbeidet med lesing
- jevnlig arbeide med presentasjon av skriftlig arbeid
- mestre ulike sjangertyper og kunne tenke intensjonen med teksten (hva, hvordan og hvem)

3.4.4 Arbeid med ord og begreper

Elevene skal:

- arbeide med systematisk begrepsinnlæring i alle fag
- bruke ulike læringsstrategier i innlæring av nye ord og begreper i alle fag
- utvikle sin egen ordbank i alle fag
- bruke nye ord, begreper og fagterminologi i ulike sammenhenger i den daglige undervisningen, både muntlig og skriftlig
- både få og gi hverandre konstruktive tilbakemeldinger på skriftlig arbeid

Faglærere er ansvarlig for at elevene lærer nye faguttrykk i sitt fag.

3.5 Å utvikle gode kodingsferdigheter

Å utvikle gode kodingsferdigheter handler i stor grad om at læreren må rettlede og tilpasse undervisningen til den enkelte elev. Enten det handler om hovedmetoden å gå fra lyd til bokstavkombinasjon, som bygger på den syntetiske metoden, eller supplerende metoder som repetert lesing, arbeid med konsonantforbindelser og ikke lydrette ord. Dette danner minnebilder (ortografiske koder) som igjen bygger på den analytiske lesemetoden. Den rettlede læreren gir vil være avhengig av eleven, mål og den teksten som skal leses. Kodingsprosessene i forhold til lyd og

bokstav, stavelser, morfem, ord, setninger, skille tegn og ulike sjangertyper skal være så automatisert hos elevene at lesinga blir flytende.

Det følgende er hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/lesing/Komponenter-i-god-leseopplaring/?depth=0&print=1>

God leseundervisning har fokus på å fremme avkodingsferdigheter

Mange av ordene elevene møter i fagtekstene kan være lange og ukjente og ha konsonantopphopninger som gjør at de kan være vanskelige å avkode. God leseundervisning innebærer derfor at en fortsatt har fokus på å fremme gode avkodingsferdigheter selv om elevene har knekket lesekode. Den som leser bør være i stand til å avkode ordene i en tekst uten for mye strev om han eller hun skal oppnå en god leseforståelse. God leseflyt vil si at en hurtig og nøyaktig avkoder ordene i en tekst og leser med naturlig intonasjon. Elevene kan fortsatt trenge hjelp til avkodning både av sammensatte ord, lavfrekvente, emnenøytrale ord og fagspesifikke ord som de møter i arbeidet med alle fag. En slik hjelp kan være å dele ordet inn i stavelser eller morfemer, for eksempel kan analfabetisme deles i an- alfabet -isme.

Lærere må være oppmerksomme på at noen elever har svak metakognitiv bevissthet når det gjelder egne kodingsferdigheter, og de oppdager ikke selv når de leser feil, når de hopper over linjer, sløyfer morfemer, blander bokstaver eller bytter ut ord. God leseopplæring legger til rette for at elevene skal øke sin metakognitive bevissthet og overvåke egen læring, og innebærer for eksempel at alle lærere hører elevene lese høyt i sitt fag (Maagerø og Skjelbred 2010). Gjennom høytlesingen kan læreren oppdage vansker både med avkodning og forståelse og kan veilede og bevisstgjøre elevene.

Kunnskap om hvordan en tekst er bygd opp, letter forståelsen

Det er ikke bare bokstaver og ord som krever gode avkodingsferdigheter. I undervisningen må en også rette oppmerksomheten mot avkodning av større enheter som setninger og sjanger. Ulike tekster må leses på ulike måter, og læreren bør samtale med elevene om hva slags tekst de skal gå i gang med å lese, for å hjelpe dem med å justere lesemåte etter sjanger. Kunnskap om hvordan ulike tekster er bygget opp, letter forståelsen og åpner for mer målrettet lesing (Anmarkrud, 2007).

Overskrifter, ingresser, oversikter og oppsummering gir god støtte

God leseundervisning innebærer også at en retter elevenes oppmerksomhet mot hvilken støtte de kan få til å forstå ved å lese paratekster i lærebøker som for eksempel kapitteloverskrifter, oversikter over læringsmål, ingresser, rammetekster og oppsummeringer (Skjelbred og Aamotsbakken, 2010b).

Det er ikke bare ord som skal kodes om til mening. Mange av tekstene elevene møter er sammensatte tekster som består av ulike grafiske elementer som bilder, tegninger og symboler. Lesing er å kunne forstå og kode om de ulike elementene og kunne sette disse sammen til en helhet. En nyttig arbeidsmåte her kan være å be elevene forklare med verbalspråk hva illustrasjonene viser (Løvland, 2010).

3.6 Hva skal gjøres på 1. - 4. trinn

3.6.1 Bokstavinnlæring

Skolene skal:

- ta i bruk iMAL for å sikre en god bokstavinnlæring i 1.klasse.
- velger eget læreverk og rekkefølge av bokstavinnlæringen, eller bruker leseboken i iMAL.

Elevene skal:

- lære små og store bokstaver samtidig.
- ha gjennomgått alle bokstavene før jul, eller i løpet av januar.
- legge hovedvekten på språklyden og gjenkjenning av bokstaven.
- lære høyfrekvente irregulære ord som: og, seg, jeg, det, de, meg, deg, som for å komme raskt i gang med å lese.
- få automatisert diftongene: ei, au, ai og øy og de komplekse grafemene: kj, skje-, sj-, hv-, gj-, hj-, ng-.
- lære forskjellen på vokaler og konsonanter
- øve på å lese «nonord».

Læreren skal:

- sjekke grundig etter 5, 13 og 18 bokstav og etter at hele alfabetet er gjennomgått.
- jobbe systematisk med elever som trenger ekstra oppfølging.

3.6.2 Sjangerlære og veiledet lesing

Skolen skal:

- drive veiledet lesing på alle trinn (Se veiledet lesing s.52)

Elevene skal:

- jevnlig erfare denne formen for modellert lesing i hel klasse eller i stasjonsarbeid
- møte et breitt utvalg av teksttyper som multimodale tekster, rim og regler, vitser og gåter, fakta, eventyr, skjønnlitterære tekster, aviser, tabeller, diagrammer, kart, introduksjoner og oppskrifter.
- bruke både leseark, repetert lesing og småbøker.
- øve på å gjenfortelle lest tekst.
- lage spørsmål og svar til ulike tekster.
- få mulighet til å lese autentiske modelltekster som f.eks. leserinnlegg fra Aftenposten junior og lokalavisa.

Læreren skal:

- stille elevene ulike åpne spørsmål til teksten de har lest, slik at det blir rom for refleksjon.

3.6.3 Vurdering og kartlegging:

- Alle skolene i Grimstad skal kartlegge elevene gjennom iMALS kartleggingsverktøy, lokale kartleggingsprøver og nasjonale kartleggingsprøver (Se s. 59)
- Det skal settes av tid til å analysere av kartleggingsprøvene.
- Elever som strever skal få tilbud om tilpasset lesekurs.
- Som et tiltak bør en også vurdere den leseundervisningen eleven får i klasserommet er tilstrekkelig.
- Det skal være et tett samarbeid med hjemmet i forhold til hvordan det arbeides med lesing på skolen og leselekser.
- Elevene skal lære de 100 mest høyfrekvente ordene.
- Elevene skal mestre å lese ord på bokstav, sekvens og ordnivå.

3.7 Hva skal gjøres på 5.-7.trinn

3.7.1 Ord og koding:

Elevene skal:

- kunne lese ord på bokstav, sekvens og på ordnivå (stavelser, endelser, konsonantsammensetninger, ordkjeder, ordfamilier, ikke lydrette ord og sammensatte ord).
- lære de 500 høyfrekvente ordene.

3.7.2 Leseflyt og intonasjon

Elevene skal:

- hele tiden veksle mellom å bruke korlesing, parlesing (med læringspartner), vekselslesing, stillelesing og repetert lesing i løpet av ei uke.
- hver uke få erfare modell lesing fra læreren, medelever eller ved hjelp av lydbøker.
- jevnlig få øve på å lese tekster med fokus på naturlige pauser og innlevelse og tonefall.

3.7.3 Sjangerlære og veiledet lesing

Elevene skal:

- kunne lese i samsvar med særtrekk ved ulike tekster på papir og nett: faglitteratur, skjønnlitteratur, tabeller, programoversikter, diagrammer, kart, oppskrifter og introduksjoner.
- Lærer støtter og modellerer elevene gjennom tekster, slik at elevene tilegner seg leseknep som de kan bruke i andre sammenhenger.
- I veiledet lesing legger en vekt på før, under og etter lesing og lese- og læringsstrategier.

3.7.4 Vurdering og kartlegging

- Elevene skal vise at de forstår og kan bruke nye ord og begreper muntlig og skriftlig (faguttrykk, høyfrekvente ord eller andre ord de møter i nye emner og tekster)
- Alle skoler skal kartlegge elevene gjennom kartleggingsverktøy og observasjon.
- Det skal årlig gjennomføres minst to lesetester i året som måler elevens lesehastighet og forståelse.
- Disse testene skal analyseres og vurderes av kontaktlærer, spes.ped koordinator og ledelsen ved skolen.
- Skårer elevene under gjennomsnittet skal det settes i verk tiltak ved den enkelte skole.
- De elevene som ligger på nivå 1 på nasjonale prøver for 5.trinn, må testes videre med Logos på den enkelte skole, eller henvises til PPT for videre utredning.
- Skolene bør ha en leseveileder, lesekurslærer, spes.ped. koordinator eller en pedagog (med kompetanse innen lesing) som kan veilede andre lærere.
- Elever som strever skal få tilbud om lesekurs tilpasset elevens vansker og behov.
- Alle elever skal få tilpasset lesemateriell som motiverer med tanke på innhold, alder og mestringsnivå.

3.8 Hva skal gjøres på 8.- 10. trinn

3.8.1 Ord og koding

Elevene skal:

- arbeide med ordlesing og ordkunnskap i alle fag
- kunne lese, skrive og forstå de fleste ordene de møter i de ulike tekstene.
- ha trygge kodingsferdigheter/ordlesingsstrategier på bokstavnivå, morfemnivå og sekvensnivå.
- kunne bruke ulike setningskonstruksjoner og kunne mestre ortografi, tegnsetting og variert ordforråd.

Lærere bør i forhold til tospråklige elever bruke ordlister og glosebøker for å overføre ferdigheter mellom elevens to språk. Det bør også arbeides med ord som er like i flere språk (etymologiske og ortografiske mønstre).

3.8.2 Veiledet lesing

- Alle lærere på alle trinn i alle fag har ansvar for å drive veiledet lesing.
- Læreren skal modellere, veilede og støtte elevene gjennom ulike teksten slik at elevene lærer seg lure leseknep.
- I veiledet lesing legger en vekt på før, under og etter lesing og lese- og læringsstrategier.
- Elevene skal jevnlig få oppleve modell lesing i klassen eller i mindre grupper. Leseleksene må derfor gjerne leses inn på lydfiler, for på den måten få bedre flyt og uttale i egen lesing.

3.8.3 Vurdering og kartlegging

- De elevene som skårer på nivå 1 på nasjonale prøver i lesing for 8.trinn må vurderes for videre testing med LOGOS. Hvis skolene ikke har sertifisert LOGOS- tester må skolen henvise eleven videre til PPT for videre utredning.
- Som et tiltak bør skolen også vurdere undervisningen eleven får i klasserommet.

3.9 Å utvikle strategiske lesere

Å utvikle strategiske lesere eller å lære elevene å lese med forståelse krever at eleven er aktive selv. Det er derfor viktig at vi lærer elevene å være aktive før, under og etter lesing. Vi må lære elevene å lese strategisk fordi vi vet at elever som bruker ulike letestrategier når de leser lærer mer. Å lese strategisk er å bruke bevisste fremgangsmåter for å oppnå bedre læringsprestasjoner. For at elevene skal kunne møte utfordringer fra ulike tekster, bøker, aviser blader eller internett, er det viktig at vi lærer elevene å lese kritisk og strategisk. På den måten vil de raskere klare å vurdere hvordan de bør lese og utnytte teksten de har foran seg. Vi ønsker at elevene skal bli funksjonelle lesere som forstår og kan bruke det de leser.

Det følgende er hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/lesing/Komponenter-i-god-leseopplaring/?depth=0&print=1>

Lesestrategier er tiltak leseren iverksetter for å fremme forståelse

Lesestrategier kan enkelt beskrives som alle de tiltak leseren kjenner til og kan iverksette for å fremme leseforståelse (Roe, 2011: 84). Når man skal planlegge undervisning med tanke på å utvikle elevenes strategiske ferdigheter og leseforståelse, er det hensiktsmessig å dele arbeidet inn i tre faser: Før, under og etter lesing (Kulbrandstad, 2003: 185).

Hva skal skje før lesingen tar til? Hva skal skje under selve lesingen? Hva skal skje i etterkant av lesingen?

Læreren bør planlegge for at elevene skal være aktive i alle fasene og få mulighet til å reflektere over egen læring. Elevene bør oppfordres til å trekke slutninger, lese selektivt, lese kritisk, skille ut viktig informasjon, oppsummere og sammenfatte det de har lest. De kan inviteres til å sammenlikne med egne livserfaringer, med andre tekster de har lest eller til å knytte ny kunnskap til kunnskap de allerede har, for på den måten å gjøre den nye kunnskapen til sin egen (Dole, Nokes, & Drits, 2009).

Hvordan arbeide før lesingen tar til?

God leseundervisning planlegges ut fra at elevene skal nå konkrete mål. Før lesing må elevene få trening i å reflektere over hvorfor de skal lese en tekst, hvordan de skal lese den, og hvilke strategier de kan velge for å nå målene. God leseundervisning legger også til rette for at elevene får anledning til å aktivere bakgrunnskunnskapen sin i møtet med en tekst. Dette handler om å lære elevene å orientere seg i teksten, å lære dem å utnytte egne forkunnskaper, og at elevene får trening i å vurdere om de kan opprettholde, eller om de må endre egne antakelser. Lærere kan gjerne modellere hvordan de arbeider med førforståelsen (Engen og Helgevold, 2010).

Hvordan arbeide under selve lesingen?

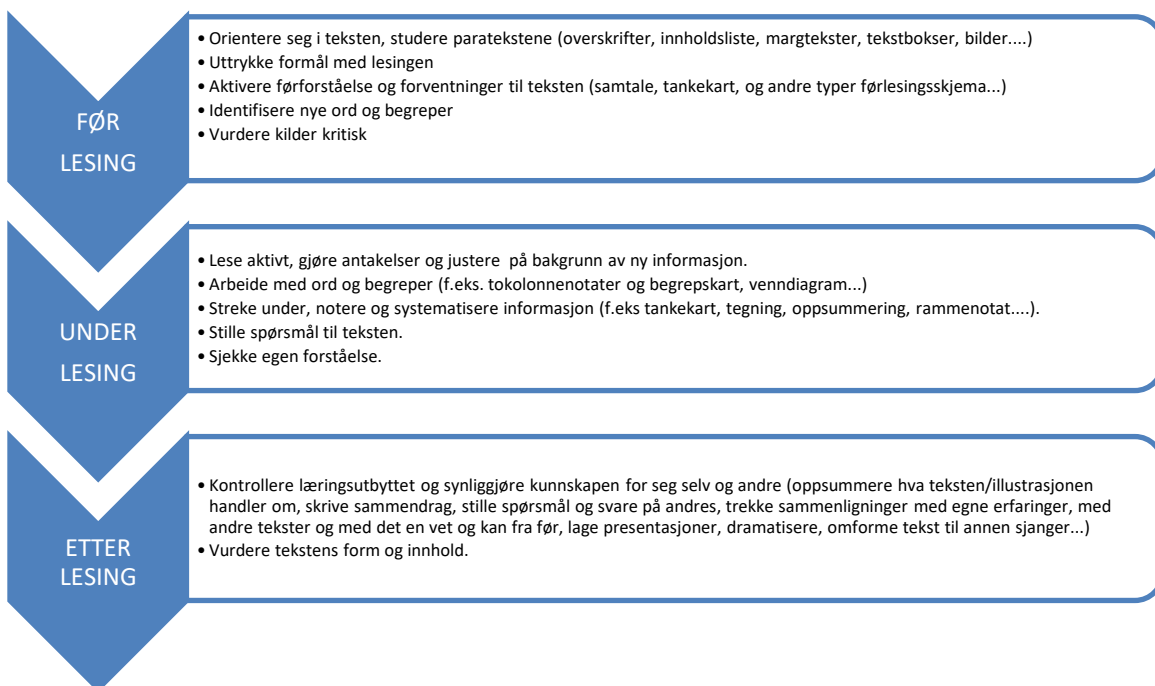
Underveis handler det om at elevene må stoppe opp og tenke over det de leser, og vurdere om de forstår. Metakognitiv bevissthet innebærer å overvåke egne kognitive prestasjoner og fortløpende vurdere dem (Roe, 2011). Det vil si at leseren er i stand til å overvåke egen lesing, merke når en er ukonsentrert, oppdage når en ikke forstår, og lese om igjen hvis det er noe som ikke gir mening. Læreren må aktivt observere om elevene klarer å kontrollere egen leseforståelse, og om de har strategier de kan bruke for å gjenopprette forståelsen dersom den blir brutt. Gjennom refleksjonssamtaler med et metaperspektiv på leseforståelse og læring kan lærere veilede og modellere for elever hvordan de kan kontrollere egen forståelse. Læreren må modellere for elevene hva de kan gjøre når de ikke forstår, hvordan de kan lese og arbeide for å nå målene sine, og hvordan de kan justere hypotesene sine underveis i lesingen.

God leseundervisning legger til rette for at elevene lærer seg å lese strategisk og kritisk, slik at de raskt kan vurdere hvordan de skal lese en tekst, og hvordan de kan utnytte en tekst. I undervisningen må det legges opp til at elevene får erfare at det er forskjellige måter å lese på, og at lese måten velges ut fra formålet med lesingen. For at elever skal ha forutsetninger for å kunne velge og vurdere egne lese måter, er det viktig at lærere i de ulike fagene vektlegger ulike lese måter for forskjellige fagtekster. Læreren må videre gi veiledning i valg av lesestrategi og legge til rette for at elevene får sette egne læringsmål, samt mulighet til selv å velge lese måte. Ekspisitt undervisning i lesestrategier, det vil si at læreren forklarer og modellerer strategiene for elevene, er spesielt viktig i forhold til svake lesere. God leseundervisning innebærer at elevene trenes i å reflektere over anvendte lesestrategier. Læreren kan for eksempel stille spørsmål som: Hvordan vet du om du har forstått ord og begreper? Hvordan sjekker du at du har forstått det du har lest? Hva gjør du når du ikke forstår?

Hvordan arbeide etter selve lesingen?

Etter lesing skal elevene få anledning til å vise hva de har lært skriftlig, muntlig eller ved hjelp av andre uttrykksformer. Elevene må få hjelp til å uttrykke seg på en fagrelevant måte og ta i bruk fagets språk og sjangre. God undervisning gir elevene bevissthet om hva kvalitet består i når det gjelder å uttrykke seg i faget.

Eksempler på strategier gjennom leseprosessen

Lese- og læringsstrategier i alle fag

De skraverte feltene viser hvilke strategier det skal jobbes med fra 1.-10.trinn. Disse strategiene er et minimum av hva elevene skal lære.

Ved lesing av alle typer tekster fokuseres det på bruk av lese- og læringsstrategiene FØR; UNDER og ETTER lesinga.

Læringsstrategi er den strategien en velger å strukturere, organisere og bearbeide innholdet i det en leser for at læringsutbyttet skal bli best mulig.

Ulike læringsstrategier:	1.trinn	2.trinn	3.trinn	4.trinn	5.trinn	6.trinn	7.trinn	8.trinn	9.trinn	10.trinn
BISON (Bilde og overskrifter)										
Tegnekart/tegne fra teksten										
Spørreord (Hvem, når hva..)										
Kolonnenotat										
FOSS (Forholdet spørsmål og svar)										
Tankekart										
VØL-skjema										
Nøkkelord og nøkkelsetninger										
Begrepskart/ordkart										
BISON										
Strukturert tankekart										
Læresamtale										
VENN-diagram										
Sammendrag										
Elevene finner «sine» strategier										
Videreutvikling av lærte strategier										
Tema og kommentarsetninger										
Bruke strategier variert og fleksibelt										

Ulike lesestrategier

Lesestrategi er den måten en velger å lese en tekst på. Det handler om å velge riktig lese måte til de ulike tekstene vi møter. I heftet «Lesing på skjerm» fra lesesenteret finnes det flere utfyllende forklaringer. I lesing av hypertexter på skjerm brukes de samme lesestrategiene.

Skumlesing trenes når en gjør elevene oppmerksomme på meningsbærende enheter i teksten, overskrifter, enkeltord, setningsdeler, første setning i avsnittet osv. Målet er å skaffe seg oversikt over en tekst (BISON)	Skimming brukes gjerne i forbindelse med lesing av nett-tekster. Målet er det samme som skumlesing – å skaffe oversikt over en nett-tekst og hva som er viktig å se nærmere på og hva en like gjerne kan navigere vekk fra.	Fotolesing er en metode en bruker for å få et kjapt og grovt overblikk over en tekst. Fotolesing er å kaste et fort blikk på sidene mens man blar gjennom boka. Med dette får du en oversikt over hvordan teksten er bygget opp og over en del av innholdet.
Hurtiglesing er å lese alle ordene hurtig og oppfatte det meste av innholdet.	Letelesing/skanning brukes når en er på jakt etter detaljer i en tekst. Letelesing leder sjeldent til en helhetlig forståelse, men kan være hensiktsmessig når formålet med lesingen er å finne svar på konkrete spørsmål.	Nærlesing/dybdelesing vil si å lese og arbeide med teksten på ulike måter for å lære. Den som nærleser bruker strategier i før, under og etter lesefasen.
Surfing er lesing på nett der leseren flyter med teksten og lar produsenten av teksten bestemme ruten eller at leseren følger den veien som han fanges av øyeblikket.	Veksellesing er når to grupper leser annenhver setning til punktum, spørretegn eller utropstegn.	Ekkolesing er høytlesing fra læreren med fokus på leseflyt. Elevene skal da gjenta etter læreren der en øver på uttale, tempo, pauser og engasjement.
Lineær lesing er å lese en tekst fra en klart definert begynnelse og til en like definert slutt. Romaner, noveller og de fleste læreboktekster leses som regel lineært.	Ikke lineær lesing er lesing av tekster som ikke har en klar begynnelse eller slutt. Lesemåten trenes gjerne ved å lese nett-tekster, men også læreboktekster for å lære elever å skape sammenheng i sammensatte eller multimodale tekster. Elevene må lære seg å utnytte informasjonen fra bilder, grafer, tabeller, illustrasjoner og lydfiler osv. og gå opp egen «lesesti» gjennom nett-tekster så vel som læreboktekster.	Stillelesing er å lese stille for seg selv. Lesemåten brukes mye men er ikke alltid like effektiv. I ethvert klasserom sitter elever som ikke får med seg innholdet av det de leser. Læreren må derfor alltid følge opp forståelsen med samtale, logger eller arbeid der de får anledning til å vise det de har lært.
Periferlesing er lesing der oppmerksomheten ledes mot skjermens periferi- ut mot sidene og menyer og lenker.		Medlesing er når eleven leser sammen med en voksen eller læreren.
Sentrallesing er lesing der oppmerksomheten orienteres mot midten av skjermen (nett-tekster)		
Korlesing er å lese høyt sammen med andre. Lesemåten egner seg best når målet er å styrke leseflyt (uttale og intonasjon) og skape liv i teksten. Metoden brukes også for å gi lesestøtte når tekstene er utfordrende og vanskelige. Alle elever må få samme erfaring med teksten, lest like mye, like fort og samtidig.	Høytlesing er når læreren leser høyt for elever, eller når elevene leser høyt for seg selv. Læreren modellerer god lesing og alle elevene får samme tilgang til stoffet. Mange elever har et stort utbytte av å lese enkelte tekster på denne måten fordi det gjør det enklere å tilpasse lesefarten til innholdet og at de lærer bedre når de hører teksten samtidig som de leser den.	Opplevelselslesing er lese måten elevene oftest bruker i frilesing på skolen eller hjemme. Opplevelselslesing- av både faglitteratur og skjønnlitteratur- gir elevene leseerfaringer. De etablerer egne leseroller og lesevaner, og de kan bevisst og/eller intuitivt prøve ut ulike forståelsesstrategier.

Hva er skjermttekster?

Det å lese på skjerm er forskjellig fra det å lese på papir. Det finnes mange forskjellige typer skjermttekster, men de har noen felles egenskaper og kjennetegn. Dette gjør at vi leser dem på en annen måte enn når vi leser en trykt tekst på papir. En skjermttekst er sammensatt, eller multimodal. Det vil si at den består av flere informasjonstyper eller uttrykksmåter (Modaliteter) enn skriftspråklige tekst. En skjermttekst kombinerer ofte bilde, tekst, lyd og kanskje annet grafikk som video eller andre multimodale mediepresentasjoner. Dette krever at vi må lese på en annen måte. Vi må være i stand til å lese skrift samtidig som en må i neste øyeblikk ha fokus på å se, høre en videosnutt. Det som er spesielt med sammensatte tekster er at de kombinerer både dynamiske uttrykksmåter og statiske uttrykksformer på en måte som ikke har vært mulig før.

I tillegg til slike skiftninger er skjermttekster hypertekster. Det vil si at de er strukturert i nettverk som kan ha mange ulike manifestasjoner. Vi har for eksempel ikke tilgang til hele teksten på en gang og det kan igjen gjøre det vanskelig å vite hvor i teksten vi befinner oss. Når vi leser en hypertekst er det på en måte opp til oss selv å velge hvilke retning vi ønsker å følge gjennom nettverket.

Skjermttekster er også interaktive som krever at leseren er aktiv og fysisk, som oftest i form av klikking, tasting eller teksting. Den digitale og interaktive teksten kan raskt forandres av leseren mens en tekst i en bok responderer ikke på våre handlinger. Når vi leser en hypertekst på en skjerm forventes det at vi skal gjøre noe med teksten. Den inviteres oss lesere til en aktiv utforskende form for lesing.

På skolen er elevene våre nødt til å lese lærebøker og romaner, mens de på fritiden fylles med en helt annen lesekultur. Mediemangfoldet og antall tekstsjangere er enormt sammenlignet med bare for noen tiår siden. Den digitale teknologien er på full fart inn i skolen, men boka har foreløpig dominert undervisningen i klasserommet. Litteraturlæsning er en synkende aktivitet blant barn og unge i dag. Dette ser vi også i andre land som er naturlig å sammenlikne oss med. Når det diskuteres hvorvidt ungdommer leser mer eller mindre, bedre eller dårlige enn tidligere leser barn og unge mye på nettet og med mobilen. Dette er jo også lesing, men bare en helt annen type lesing. Alle lese måter er viktige og nødvendige i dagens leseopplæring. Teksten i boka er ikke lenger den eneste og kanskje ikke heller den mest naturlige. Vi må gi elevene en god og klar forståelse av forskjellene på de to lese måtene og hvorfor de er viktige begge to.

Det ser allikevel ut til at digital teknologi vil innvirke på elevers evne eller motivasjon for å lese lengre og komplekse tekster uten lenker og visuell støtte. Den dype formen for lesing som før kom mer naturlig, kan nå være en utfordring. Det vil si at den teknologiske utviklingen i liten grad legger til rette for dype innlevelser av svarte bokstaver på et hvitt papir. Et viktig spørsmål blir da om dette kommer til å virke inn på oss som skapende og reflekterende mennesker?

3.10 Hva skal gjøres på 1.- 4. trinn

3.10.1 Lesestrategier:

- Alle lærere skal undervise elevene i ulike lesestrategier slik at elevene blir gode funksjonelle lesere.
- Det må lages en oversikt over de strategiene som skolen skal bruke og det bør være en visuell fremstilling i hvert klasserom.
- Lærere må introdusere og modellere strategiene for elevene.
- Det skal arbeides kontinuerlig med de ulike strategiene gjennom skoleåret.
- Elevene må i innlæringsfasen få vite hvorfor disse strategiene er viktig for deres læring.
- Det skal arbeides med de fire hovedstrategiene: strukturere teksten, stille spørsmål, gjengjette innholdet og skape om innholdet.
- Elevene skal vite formålet med lesinga. Det kan da være lurt å gi elevene lesebestillinger fremfor oppgaver etter lest tekst.
- Elevene skal kunne strukturere teksten ved å bruke tegnekart, tankekart, nøkkelord/nøkkelsetninger, kolonnennotat og VØL-skjema.
- Det skal stilles spørsmål fra tekstene elevene leser som f.eks. ved hjelp av tekst og tankespørsmål og spørreord.
- Elevene må kunne gjengjette teksten ved hjelp av f.eks. nøkkelord, tankekart, kolonnennotat og VØL-skjema.
- Elevene skal kunne skape om teksten og bruke dem i nye sammenhenger.
- Elevene skal også kunne analysere og vurdere tekstenes innhold.

3.10.2 Metakognisjon – bevissthet om egen læring:

- Elevene må daglig læres opp til å reflektere over egen forståing og læring.
- Elevene skal daglig arbeide med strategier som kan hjelpe dem når de står fast eller ikke forstår det de leser.
- Lærere må daglig ha samtaler om sine elever om hvordan de lærer best det de leser ved å stille spørsmål som: - Hva har jeg lært? – Har jeg lært det jeg skal? – Hvordan har jeg arbeidet? – Hva er det lurt at jeg gjør for å forstå det jeg leser? – Kan jeg arbeide på en annen måte for å forstå bedre det jeg leser?

3.10.3 Observasjon

- Det er viktig at elevene observeres kontinuerlig i det daglige arbeidet i klasserommet.
- Elever som strever skal få ekstra oppfølging av lærer for å lære seg letestrategier.

3.11 Hva skal gjøres på 5.-7. trinn

3.11.1 Lesestrategier

- Elevene skal lære å reflektere over tekst ved f.eks. å bruke leselogg.
- Elevene må være bevisste på hva slags strategier de kan bruke før, under og etter lesing.
- Skolene skal ha en oversikt over hvilke strategier som de ulike trinnene har fokus på.
- Elevene skal etter 7.trinn kunne bruke strategiene: BISON (bilde og overskrift), tegnekart, spørreord, kolonnenotat, FOSS, tankekart, VØL-skjema, nøkkelord og nøkkelsetninger, begrepskart, BISON, strukturert tankekart, læresamtalen, VENN-diagram og sammendrag (Se tabell s.22).
- Alle lærerne skal kjenne til de ulike strategiene og bruke dem kontinuerlig.
- Lærerne må variere bruken av de ulike strategiene.

3.11.2 Metakognisjon –bevissthet om egen læring

- Elevene skal jevnlig få opplæring i hvordan en reflekterer over egen læring og forståelse.
- Lærerne skal jevnlig arbeide med ulike strategier som kan hjelpe elevene når de står fast og ikke forstår.
- Elevene skal få mulighet til å snakke med lærerne om hvordan de lærer best gjennom å bruke forskjellige forståelsesstrategier.

3.11.3 Observasjon

- Lærer skal daglig observere elevene i klasserommet i arbeid med lesing og leseforståelse.
- Elever som trenger det skal få ekstra oppfølging av lærer for å lære seg lesestrategier.
- Det er også viktig at lærere vurdere sin egen undervisning.

3.12 Hva skal gjøres på 8.-10.trinn

3.12.1 Lesestrategier

- Læreren må kartlegge hvilke lesestrategier elevene kan når de begynner på 8.trinn.
- Læreren må bruke tid på å repetere ulike innlærte lesestrategier fra mellomtrinnet (Se oversikt s. 22).
- Elevene må jevnlig få trening i å analysere og vurdere form og innhold i tekst.
- Elevene skal lære å reflektere. Det er viktig at læreren setter av tid til dette daglig.

3.12.2 Metakognisjon – bevissthet om egen læring

- Elevene må daglig få trening i reflektere over det de leser og hvordan de kan lære.
- Elevene skal daglig arbeide med ulike strategier som kan hjelpe de når de står fast eller ikke forstår det de leser.
- Elevene skal jevnlig snakke om hvordan de lærer best.

3.12.3 Observasjon

- Vurdere den undervisninga elevene har fått og får.
- Bruke skolens kartleggingsmateriell for å avdekke hva eleven strever med.
- Hver skole må organisere tiltak som for eksempel lesekurs, lesegrupper og oppfølgingstiltak på enkeltelever.

3.13 Å utvikle motiverte og engasjerte lesere

Å utvikle motiverte og engasjerte lesere handler om at vi må legge til rette for å skape motivasjon, mestring og gode leseopplevelser for alle elevene våre uansett nivå og bakgrunn. Mange barn har et annet morsmål og lærer norsk som andrespråk. Vi må derfor støtte at barn bruker sitt morsmål samtidig som det aktivt jobbes med å fremme den norskspråklige kompetansen til barnet. De fleste elevene starter skolen med stor motivasjon og høye forventninger til å lære å lese. Elevene må derfor få gode lese- og mestringsopplevelser tilpasset mestringsnivået. Mestring fører til motivasjon, og gode leseopplevelser er med på å fremme leseutviklingen til den enkelte eleven. Derfor er det svært viktig å lykkes med lesingen.

Det følgende er hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/lesing/Komponenter-i-god-leseopplaring/?depth=0&print=1>

Motivasjon virker inn på prestasjoner i lesing

Motivasjon er fundamentalt for leseengasjement, og virker inn på prestasjoner i lesing. Dette innebærer at arbeidet med elevenes motivasjon er en sentral del av god leseopplæring (Guthrie & Wigfield, 2000). Elever kan drives av både indre og ytre motivasjon avhengig av hvor mye kunnskap de har om et emne*. For at elevene skal oppleve at tekstene de leser er interessante, må god leseundervisning legge vekt på at elevene ser sammenhenger mellom det de leser og virkeligheten. For lærere handler det for eksempel om å stille spørsmål som hjelper elevene med å se slike sammenhenger.

Klare mål og god tilbakemelding gir eleven tro på egne ferdigheter

Tiltro til egne ferdigheter er et viktig aspekt for elevenes motivasjon (Solheim, 2011). Undervisningspraksis der læreren sammen med elevene setter klare kunnskapsmål for lesing og læring ut fra kompetansemålene i KL06, og der læreren gir feedback**, øker elevenes tro på egne ferdigheter. Valgmuligheter er motiverende fordi det gir elevene en følelse av kontroll. Gjennomtenkte valgmuligheter i leseundervisningen kan dermed øke elevenes motivasjon for å lese. Det kan handle om mulighet til å velge å lese ulike tekster eller å velge ulike måter å synliggjøre læringsutbyttet på.

Engasjement skaper drivkraft i lesingen

Engasjement er knyttet til den drivkraften som skapes når elevene forstår hvorfor lesingen er viktig, hva hensikten med lesingen er eller når de selv lar seg fange av det de leser. Engasjement består av en kognitiv dimensjon, en sosial dimensjon og motivasjon (Guthrie & Wigfield, 2000).

Den kognitive dimensjonen innebærer at leseren gjør bevisste valg innen en kontekst, og velger strategier for å forstå tekstens innhold. For å fremme engasjement må læreren klargjøre målet og hensikten med lesingen og modellere og jobbe med ulike lesestrategier som elevene kan benytte seg av.

Den sosiale dimensjonen innebærer at elevene får oppleve gleden av å dele en teksts innhold med andre. I samtaler om tekst er det viktig for elevenes motivasjon at læreren stiller autentiske spørsmål, der en spør fordi en ikke vet, ikke for å kontrollere om elevene har det rette svaret. Elevenes svar kan følges opp med høy verdsetting og opptak (Lillesvangstu m.fl., 2007). Ved høy verdsetting tar læreren det eleven sier på alvor og bruker det videre i undervisningen, og ved opptak løfter læreren fram elevenes innspill og tydeliggjør dem.

Lesing er en personlig opplevelse, der drivkraften for å lese kommer innenfra og inspireres og styres av gode leseopplevelser. Samtidig er lesing en sosial og kulturell prosess som foregår i et kulturelt rom der den enkelte i samspill med andre kan bli påvirket og inspirert til å lese. God leseundervisning handler om å skape kultur for lesing i sine klasserom.

Leselyst kan dyrkes fram gjennom gode leseopplevelser

Når vi vet at det er en sammenheng mellom elevenes lesekompetanse og den tiden de oppgir at de bruker på frivillig lesing, og at spesielt gutter oppgir at de bruker liten tid på lesing (Roe og Taube, 2012), blir det et viktig mål for skolens leseopplæring å utvikle lystlesere. Leselyst kan dyrkes fram gjennom å gi elevene gode leseopplevelser og vise interesse for deres lesererfaringer. Når elevene kommer til ungdomsskolen, kan en gjerne starte med å gjøre seg kjent med elevenes lesehistorie, hva de liker å lese og hvilke sjangre de har erfaring med, og ta hensyn til deres lesepreferanser (Hoel, Håland og Begnum, 2009). Elevene trenger lærere som har et stort repertoar å øse av når det gjelder å veilede elevene i deres videre valg av tekst. I tillegg til egne leseerfaringer og kjennskap til felleskulturelle tekster, trengs lærere som oppdaterer seg på nyere ungdomslitteratur og sakprosa som egner seg for målgruppen, og som også kan formidle dagens litteratur til dagens unge. Lærere i alle fag kan oppmuntre elevene til å lese populærvitenskapelige tekster innenfor sitt fag. Fakta og dokumentarmagasinet, Faktafyk, til foreningen Iles kan anbefales www.foreningenles.no. På for eksempel www.nysgjerrigper.no og www.ung.no kan en finne saktekster for ungdom. Når det gjelder anmeldelse av ny barne- og ungdomslitteratur anbefales www.barnebokkritikk.no

Høytlesing kan bidra til kultur for lesing

Høytlesing kan være velegnet til å etablere en varig klasseromskultur for lesing. Høytlesing er ikke avhengig av den enkelte elevs evne eller vilje til å lese selv, den gir alle elevene lik tilgang til teksten, og alle blir ferdig med leseaktiviteten samtidig. Læreren har mulighet for å stoppe opp og samtale med elevene om personer, hendelser og handlinger, skape undring, refleksjon, identifikasjon og invitere elevene til å gjøre sammenligninger.

God leseopplæring innebærer også at alle lærere er rollemodeller som formidler til elevene sine noe om hva de leser i fritiden, som for eksempel at de deler gode historier, leser korte utdrag som en har lagt spesielt merke til eller gjenforteller noe av det de har lest. Lese glede smitter!

God leseopplæring innebærer videre at elevene får anledning til å formidle leseropplevelsene sine til andre. Det kan for eksempel være i form av å anbefale litteratur for hverandre i klassen, lese høyt for hverandre, skrive bokaanmeldelser til avisen eller presentere nye tekster de har laget med utgangspunkt i litteraturen de har lest. Slike tekster kan være omforminger av teksten i nye sjangre, nye tekster skrevet ut fra nye perspektiver, nye forsider, dramatiseringer av utdrag eller sammenlikninger av bok og film.

Lærere bør gi spesifikke leseoppdrag til elevene

I stedet for å snakke om leselekser, kan det være hensiktsmessig å snakke om lesebestillinger. Lærerne må være spesifikke i leseoppdragene de gir til elevene og unngå å gi rituelle og mekaniske lekser av typen les s. x-x i læreboka og gå på svarjakt, som ofte har en rett/galt dimensjon. Leselekser av denne typen åpner ikke i stor nok grad for kritisk lesing, tolking, refleksjon og vurdering av tekstens form og innhold (Løvland, 2011; Maagerø og Skjelbred, 2008; Kverndokken, 2012).

En lesebestilling innebærer mer aktive elever og gir elevene ulike leseerfaringer. Dette kan i neste omgang øke mulighetene til en selvinitiert, intuitiv leseadferd (Kverndokken, 2012). Lesebestillinger kan gis på den måten at de inviterer leseren til å trene på alt fra leseflyt og avkoding til å gå i dialog med teksten følelsesmessig og intellektuelt.

Hvordan gi lesebestillinger ved lesing av fagtekst?

For eksempel er fagtekstene elevene møter ofte informasjonstette med utstrakt bruk av passivkonstruksjoner og nominaliseringer, som vil si at verb og adjektiv omdannes til substantiv (nomen) ved hjelp av suffiks som –het, –ing, –else, –sjon, –skap. Verbet tømmes for mening, og ofte brukes verb som for eksempel være, ha, bli, gi og få, som kun har som funksjon å skape sammenheng mellom de nominale leddene. Et eksempel tatt fra Makt og Menneske 10 (Ingvaldsen og Kristensen, 2008) viser dette språktrekket: ”De første årene etter krigen ble rasjoneringen opprettholdt, for det var stor knapphet på de fleste varer.” En lesebestilling kan være å be elevene merke seg nominaliseringer og lange sammensatte ord av substantiver i en gitt fagtekst, og trene på å avkode slik at språket blir uanstrengt og korrekt uten lesestopp. I neste omgang kan elevene bli bedt om å omformulere nominaliseringene, forklare dem og sette dem inn i nye sammenhenger, for eksempel i egenproduserte setninger. Setningen over kan for eksempel bli til: ”Fordi det var lite av de fleste varer etter krigen, fortsatte man å rasjonere varer slik at det ble litt til hver”.

Hvordan gi lesebestillinger ved lesing av skjønnlitterær tekst?

En annen lesebestilling kan være å lese en skjønnlitterær tekst og bruke igangsettere for personlig reaksjon (Lillesvangstu m.fl., 2007: 20), eller jobbe med bilder og begreper i historiefaget ved å studere bilder og matche tekst med riktig bilde, plassere bilder som en synes hører sammen i grupper og gi gruppene navn eller plassere bilder inn i et venndiagram i feltene økonomiske, sosiale og politiske årsaker (Lund, 2011:264). Venndiagrammets overlappende felter vil kunne visualisere og konkretisere de glidende overgangene mellom begrepene.

Eksempel på igangsetter for personlig reaksjon:

- da jeg leste, la jeg merke til...
- jeg synes at...
- jeg likte godt da...
- det gjorde inntrykk på meg at...
- hvis jeg var...
- jeg ble skuffet over...
- jeg ble overrasket over
- slutten var...
- fordi

Startere:

Da jeg så bildene, la jeg merke til at...fordi...

Jeg likte....fordi....

Jeg likte ikke... fordi...

Bildene minnet meg om....fordi...

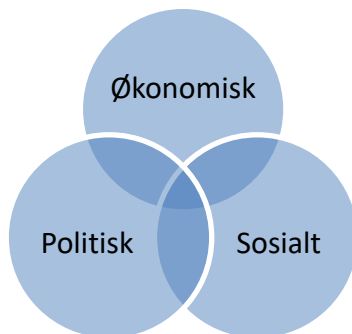
Jeg ble overrasket over... fordi...

Jeg lurer på...fordi....

Jeg synes at... er en helt fordi....Jeg synes at.... Er antihelt fordi....

Bildene synes jeg var.... Fordi....

Eksempel på venndiagram

Sokratisk seminar:

«Sokratisk seminar er en kort fokuser diskusjon rundt en kort litterær tekst. Den samarbeidende diskusjonen beveger seg mot en kollektiv og dypere forståelse av lesing heller enn mot ett riktig svar» (M. Metzger, 1998). Her kan man trekke tråder fra filosofen Sokrates og hans samtalekunst. Sokrates benyttet samtalen for å nå ut til folket og han ønsket å vekke samtalepartnernes egen iboende evne til kritisk tenkning, dele tanker og ideer med andre og gjennom det kunne utvikle selvinsikten og lære. I en slik samtale blir elevene delt inn i en indre og en ytre sirkel. Før seminaret starter er det viktig at læreren forbereder gode og gjennomtenkte spørsmål. Disse spørsmålene blir lagt i midten av sirkelen. De elevene i den indre sirkelen samarbeider og prøver å svare på spørsmålene, mens de elevene i den ytre sirkelen observerer. Etter at elevene i den indre sirkelen har svart på alle spørsmålene bytter elevene plass slik at de også de elevene i den ytre sirkelen får svare på spørsmålene. Etter at elevene har gjennomført seminaret kan det være lurt å gi elevene en liste med «igangsettere» på tavla som de skal skrive videre på. Elevene inviteres på en måte til å respondere personlig.

Eksempel på «Sokratisk seminar» <http://lesesenteret.uis.no/om-lesesenteret/aktuelt/sokratisk-seminar-article92732-12719.html?articleID=92732&categoryID=12719>

3.14 Hva skal gjøres på 1.- 4.trinn

3.14.1 Tilgang til litteratur/bibliotek:

- Elevene må få tilgang til et utvalg av bøker på skolene. Bøkene må gjøres synlige for elevene i klasserommet og på skolene generelt. I klasserommet kan en stille ut både faglitteratur og skjønnlitteratur.
- Skolens bibliotek bør være oversiktlig og innbydende for elevene. Elevene skal få konkret opplæring i hvordan en finner frem aktuelle bøker. Dette bør bibliotekar eller kontaktlærer hjelpe elevene med.
- Alle elever skal ha tilgang til forskjellig litteratur som faktabøker, skjønnlitteratur, småbøker, tidsskrifter, tegneserier, aviser og internett.
- Elevene skal lese småbøker eller kortere tekster til repetert lesing hver uke.

3.14.2 Mengdelesing - Hvordan skal vi sikre oss at alle elever leser nok?

- Elevene skal hver dag ha både repetert lesing og fri lesing av selvvalgt tekst/bok.
- 1. og 2. trinn skal elevene ha repetert lesing i småbok eller leseark hver uke.
- 3. og 4. trinn skal elevene ha repetert lesing i småbok eller lengre tekst hver uke.
- Tekstene skal være basert på elevens faglig nivå.
- På skolen skal elevene lese i selvvalgt bok hver dag tilpasset deres faglige nivå.
- Elevene skal lese minst 15 minutter hver dag i selvvalgt bok på skolen.
- Alle elever må også få mulighet til å velge bøker og tekster etter interesse. Bibliotekar eller lærer må veilede og hjelpe elevene med dette.
- Elevene skal lese minst 15min hjemme hver dag. Det skal da føres leselogg som foreldre må skrive under hver uke.

3.14.3 Høytlesning og litteraturformidling:

- Lærere skal lese høyt for elevene minst 15min hver dag. Det kan også være lurt å bruke spisetiden til elevene til høytlesning.
- Elever i 3 og 4. klasse skal lese høyt for medelever hver uke. Det kan da være lurt å bruke læringspartnere slik at ikke eleven trenger å lese høyt for hele klassen.
- Lærere bør høre elevene lese høyt hver uke.
- Hvert år skal elevene ha forfatterbesøk eller en lesegjest som presenterer nye bøker for dem.
- Elevene skal minst to ganger i året presentere litteratur for hverandre

3.14.4 Leseprosjekter

1.-2. klasse

- Leselyst prosjekt
- Bokpresentasjon minst en gang i året

3.-4.klasse

- Det skal gjennomføres to leseprosjekter i året, et faglitterært og et skjønnlitterært.
- Det skal minst fire ganger i året gjennomføres litterære samtaler med utgangspunkt i skjønnlitterære bøker knyttet til trinnet.
- På 4.trinn skal elevene få mulighet til å ønske seg bøker ved hjelp av et ønskebrev til byens bibliotek. Bibliotekar fra folkebiblioteket kommer å presentere de ulike bøkene for elevene på trinnet.

3.15 Hva skal gjøres på 5.-7.trinn

3.15.1 Tilgang til litteratur/bibliotek

- Skolebiblioteket skal ha et bredt utvalg av bøker i alle sjangere, tidsskrifter, ukeblader og tegneserier.
- Det skal være besøk av en litteraturformidler/forfatter minst en gang i året.
- Elevene må få tilgang til et utvalg av bøker på skolene. Bøkene må gjøres synlige for elevene i klasserommet og på skolene generelt.
- Elevene skal ha mulighet til å lese om ulike forfattere og bøker gjennom internett.

3.15.2 Mengdelesing - Hvordan skal vi sikre oss at elevene leser nok?

Elevene skal:

- ha organisert lesetid som høytlesning og stillelesning hver uke.
- få lesebestilling hver uke. (Se s.30)
- lese litteratur minst 15 minutter hver dag.
- ha 20 minutters leselekse hver dag. Det bør også gis leselekse i andre fag.

3.15.3 Høytlesning og litteraturformidling

Elevene skal:

- bli lest høyt for hver uke.
- lese høyt for medelever/læringspartner og voksne hver uke (korlesing, lese for lesevenn, læringspartner, yngre elever eller lærer.
- lese for yngre elever på morsmålet.
- lese både skjønnlitterære tekster og fagtekster.
- få besøk av en litteraturformidler/forfatter minst en gang i året.
- presentere bøker for medelever på trinnet minst to ganger i året.

3.15.4 Leseprosjekter

- Det skal arrangeres minst to leseprosjekter i året, et skjønnlitterært og et faglitterært prosjekt.
- Det skal minst fire ganger i året gjennomføres litterære samtaler med utgangspunkt i skjønnlitterære bøker knyttet til trinnet.

3.16 Hva skal vi gjøre på 8.-10.trinn:

3.16.1 Tilgang til litteratur/bibliotek

- Elevene bør bruke biblioteket fast hver uke.
- Skolebiblioteket skal ha et bredt tilbud av bøker i ulike sjangere, tidsskrifter, ukeblader og tegneserier, tospråklige bøker i bokform og på nett/lydbok.
- Elevene skal ha jevnlig litteraturformidling av skolebibliotekar eller andre interne og eksterne litteraturformidlere.
- Litteraturformidleren skal inspirere, motivere og hjelpe elevene til å finne tekster og oppdatere litteratur som engasjerer og skaper leselyst.
-

3.16.2 Mengdelesing – Hvordan skal vi sikre oss at elevene leser nok

- Alle elever skal ha strukturert lesetid hver uke på skolen. Dette kan være både stillelesning og høytlesning.
- Det skal gis lesebestilling i minst et fag hver uke.

3.16.3 Høytlesing og litteraturformidling

- Elevene skal lytte til minst en bok i året. Boka kan da leses av lærer, bruke lydfil eller elever leser høyt for hverandre.
- Elevene skal både få høytlesning fra faglitterære og skjønnlitterære tekster.
- Elevene skal jevnlig lese høyt i alle fag.
- Alle elever skal i løpet av ungdomsskolen oppleve et eller flere forfatterbesøk.
- På 8.trinn må lærere bruke modelltekster for skriving av faglitterære og skjønnlitterære tekster.
- Gjennom arbeidet med lesing i alle fag skal elevene få øvelse i å presentere lærestoff muntlig for hverandre ved hjelp av et variert utvalg av læringsstrategier.

3.16.4 Leseprosjekter

- Det skal gjennomføres minst et leseprosjekt i året, innenfor faglitteratur eller skjønnlitteratur.
- Elevene bør fremføre minimum en bokanmeldelse/bokpresentasjon hvert år.

4 Den første leseopplæringa

1.Trinn

På første trinn vil det være stor fokus på gjennomgang av bokstavene og å knekke lesekoden, altså den første leseopplæringa. Nyere forskning viser at en raskere progresjon enn en bokstav i uka gjør at eleven får mulighet til å komme raskere i gang med lesingen. Tidligere har en ofte brukt lang tid på bokstavinnlæring. En progresjon som er raskere enn en bokstav i uka vil føre til at elevene får gjennomgått alle bokstavene flere ganger før skoleåret er over. Mye tyder på at undervisning med flere bokstaver pr. uke gjør at elevene lærer mer. (Ones og Reutzel, 2012 gjengitt i Lundetræ og Tønnesen, 2015) Derfor vil vi ha første gjennomgang av små og store bokstaver før jul/ i løpet av januar.

Forslag til bokstavintroduksjon:

1. Bokstavpresentasjon: Her er bokstaven_. Dette er den store bokstaven_, og dette er den lille bokstaven_. Vis eleven hvordan bokstaven skrives.
2. Bokstavlyd: Bokstaven _ har lyden /_/ . Når jeg sier lyden /_/, gjør jeg slik_ med munnen og tungen. Bli med å si lyden _ , _ , _ , _ . Pek på den store og den lille bokstaven flere ganger og be elevene om å si lyden.
3. Øv på å finne bokstavene i tekst: La elevene si lyden og markere den hver gang de finner bokstaven.
4. Øv på å skrive bokstaven. Vis elevene hvor de skal begynne, og øv på å skrive den store og den lille bokstaven.

(Jones og Reutzel, 2012 gjengitt i Lundetræ og Tønnesen, 2015)

Samtidig som det jobbes grundig og systematisk med bokstavinnlæringen vil det også være viktig at en jobber med ordforråd, skriftspråklig bevissthet og fonemisk bevissthet. Sammenhengen mellom ordforrådet og senere leseforståelse og har stor sammenheng. Det er derfor viktig at en jobber med å utvide elevenes vokabular som en del av leseopplæringa. Skriftspråklig bevissthet betyr at man forstår sammenhengen mellom talespråk og skriftspråk.

- Det er sammenheng mellom talespråk og skrift-det vi sier, kan skrives ned.
- Vi skriver ord eller setninger.
- Setninger er laget av ord, og ord er laget av bokstaver.
- Det vi sier, deles inn i ord. («Takk for maten» består av tre ord og ikke ett, slik små barn gjerne tror. Å forstå hva et ord er, krever abstrakt tenkning og språklig bevissthet.)
- I skrift skilles ord ved hjelp av mellomrom, mens de følger rett etterpå hverandre i tale.
- På norsk leser vi fra venstre mot høyre og fra topp mot bunn (med unntak av tabeller o.l.).
- På norsk blar vi fra høyre mot venstre i bøker.
- En bok har tittel, forfatter og noen ganger illustratør.
- I skrift starter en setning med stor bokstav og slutter med punktum, spørsmålstegn eller utropstegn.

(Fritt etter Gunning 2013, gjengitt i Lundetræ og Tønnesen, 2015 s.154)

Å være fonemisk bevisst betyr at en forstår at ord er satt sammen av en rekke lyder som er mindre enn stavelser. At en har kunnskap om, eller bevist på særtrekkene til fonemene og at en kan identifisere lyder i et ord. For å kunne si at et barn har fonemisk bevissthet må et barn kunne mestre ulike oppgaver som:

1. fonemisolasjon: å kunne gjenkjenne lyder i ord, for eksempel: «hva er første lyd i dør?» (/D/) «Hva er siste lyd i buss?» (/S/)
2. fonemidentifisering: å kunne gjenkjenne lyd som er felles i ord, for eksempel: «Hvilken lyd er den samme i sko, sol og svamp?» (/s/)

3. fonemkategorisering: å kunne gjenkjenne ordet som har ulik lyd i en sekvens med tre eller fire ord, for eksempel «lys, lykt, lyge, rygg» (rygg).
4. fonemsyntese (blending): å kunne lytte til en sekvens av talte lyder og sette dem sammen til et gjenkjennelig ord, for eksempel: «Hvilket ord er /s/ /k/ /o/ /l/ /e/?» (skole)
5. fonemsegmentering. Å kunne dele et ord inn i lyder ved å tappe med fingrene, telle lydene eller uttale hver lyd distinkt, for eksempel: «Hvor mange lyder er det i katt?» (3 lyder/fonem: /k/ /a/ /t/)
6. fonemsubtraksjon: å kunne gjenkjenne hva som blir igjen når et bestemt fonem tas bort, for eksempel: «Hva er sau uten /s/?» (au).

4.1 Å knekke «lesekode»

Når vi sier at elevene har knekt den alfabetiske koden, innebærer det at elevene ser sammenhengen mellom bokstav (grafem) og bokstavlyd (fonem), og at eleven klarer å trekke dem sammen til ord. Selv om elevene har knekt koden, vil de raskt møte på utfordringer med enkelte ord som ikke skrives regelrett. Det er derfor viktig at elevene tidlig jobber med å automatisere uregelrette ord som *og*, *det*, *de*, *jeg*, *seg* og *meg*. Andre utfordringer elevene vil møte er at vi ikke alltid har en til en korrespondanse mellom språklyd og bokstavlyd. Vi har for eksempel ingen bokstav for /sj/-lyden og den kan skrives sj, skj, ski og sky. Det er derfor viktig at en tidlig lærer elevene dette. (Lundetræ og Tønnessen, 2014)

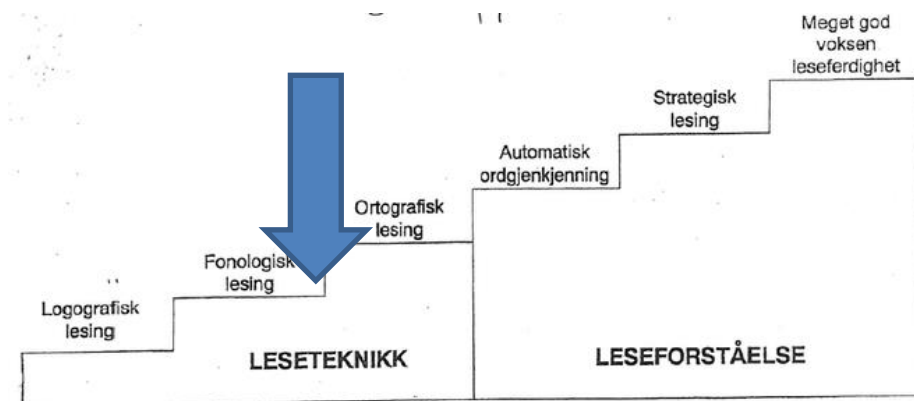
Å fremme lesing gjennom skriving

Å legge til rette for daglig skriveøkter kan bidra til å fremme elevens lese- og skriveferdigheter. Når elevene skal skrive ord de ikke kjenner ordbildet til bidrar dette til å styrke elevenes fonemiske bevissthet. Elevene vil også da få mulighet til å studere bokstavmønstre. Slik styrkes også den ortografiske bevisstheten hos eleven.

- En lærer som viser begeistring for elevens tekster og lar elevene dele tekstene med hverandre, får elever med skriveglede.
- Ønsker elevene å skrive ordene riktig, kan de vente med å korrigere ord til teksten er ferdig, selv om stavekontrollen står på. Elevene kan forsøke å rette opp noen feil selv, så kan læreren hjelpe til med resten.
- Elevene fortjener tilbakemelding på innholdet i teksten. (Lundetræ og Tønnessen, 2014, s.163)

4.2 iMAL som metode i begynneropplæringa

For å sikre at alle elever i Grimstad skolen skal kunne lykkes med den første lese- og skriveopplæringa, skal alle skoler bruke iMAL som metode i begynneropplæringa. iMAL står for integrert, multisensorisk, assosiasjonsbasert, læring. Begrepene gir betydninger som er sentrale når hjernen skal kodes til lesing. For elever som er disponert for lesevansker vil iMALs innkoding av forbindelsen mellom lyd og bokstav gjøre det enklere å lytte ut enkeltlyder i ord. Elevene blir mer fonetisk og språklig bevisste når de kan støtte seg til kunnskap om skrift.

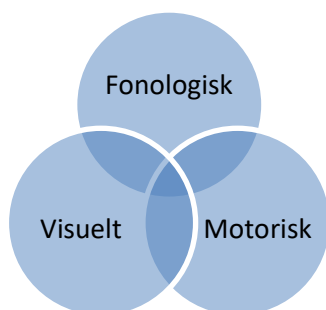

Hvorfor velge iMAL som metode i begynneropplæringa?

(integrert-multisensorisk-assosiasjonsbasert-læring)

1. En metode som passer for både gutter og jenter
2. iMAL en metode som fokuserer på at alle bokstavene raskt blir automatisert.
3. Tidlig kartlegging av bokstavinnlæringen
4. Dysleksivennlig metode
5. «Dersom iMAL blir en del av den ordinære undervisningen på 1.trinn, er vår påstand at langt flere elever vil kunne lykkes med den første lese- og skriveopplæringa i klassen».

Minnespor:

SKRIVE - SI - LES

-motorisk
-artikulasjon

«iMAL» bruker tre nivåer i innkodingsprosessen av bokstaver:

1. Lagring i hukommelsen
2. Gjenhenting fra hukommelsen
3. Vedlikehold av innkodede bokstaver

«På alle nivåer i innlæringen er en multisensorisk tilnærming sentral. En multisensorisk innkoding av bokstaven fører til at det dannes flere minnespor om bokstaven i hjernen. På grunn av at sansene

stimuleres samtidig, knyttes de ulike minnesporene sterkere sammen i et nettverk av assosiasjonsbaner, og forbindelser mellom bokstav og lyd automatiseres raskere.»

Det er viktig at elevene settes raskt i gang med både lesing og skriving med de bokstavene de har lært. Elevene bør så tidlig som mulig se at skrift og tekst har et meningsbærende aspekt.

Strukturerte iMAL-økter avløst av god tid til frilek. «iMAL mener at de beste læringsresultatene oppnås når kognitive og emosjonelle læringsprosesser går parallelt. En god balanse mellom fri lek og korte, intensive arbeidsøkter er grunnleggende for iMALs forståelse av et helhetlig læringsbegrep.»

<https://imal.no/om-metoden/>

Mange elever knekker lesekode uavhengig av hvordan de har lært bokstavene, men elever som strever med lesing og skriving kunne vært identifisert tidligere. Ved hjelp av læremidlet M+abc finnes det et dynamisk kartleggingsverktøy som kan tilpasses klassens bokstavinnlæring. Det anbefales at det ikke går mer enn 30% av et skoleår før en tester om bokstavene har festet seg til hukommelsen.

Ved kartlegging av bokstavinnlæring kan det være lurt å bruke kartleggings verktøy fra Lesesenteret, Ludberg og Herrlins «God leseutvikling» (se vedlegg), eller iMAL.

Når elevene begynner i andre klasse, bør alle elevene ha knekt lesekode. Elevene skal på dette trinnet videreutvikle og automatisere leseferdighetene. Det blir derfor viktig med mye lesetrening på et tilpasset nivå. Elevene vil utvikle seg forskjellig og det er derfor viktig med lesestoff som er tilpasset den enkelte elev. Lesing vil i større grad enn tidligere være en naturlig del av alle timer. Det er derfor viktig at alle lærere som underviser på trinnet uansett fag underviser som leselærere.

Elever i Grimstad som ikke kan lese når de begynner i 2.klasse skal få tilbud om lesekurs. Etter gjennomført lesekurs skal det skrives en rapport som følger eleven.

På 3. og 4. trinn vil det være naturlig at elevene utvikler seg fra å lære å lese til å lese for å lære. Elevene skal lese i alle fag og både skjønnlitterære tekster og sakprosa. Det er viktig at lærere på bruker lesestrategiene systematisk fordi elevene stadig møter nye begreper og tekstene blir mer komplekse.

Elever som skårer under gjennomsnittet på nasjonale kartleggingsprøver skal få tilbud om lesekurs.

5 Den andre leseopplæringa

Å lære å lese har tradisjonelt vært knyttet til begynneropplæringa, grunnleggende leseopplæring og det å «knekke lesekode», men å kunne lese handler om mye mer enn avkoding og forståelse av enkeltord. Mengdetrening etter at lesekode er knekket har alltid vært viktig, men dette alene er ikke nok for at elevene skal oppnå en funksjonell leseferdighet. Det er selvfølgelig grunnleggende og nødvendig utgangspunkt for å kunne forstå meningen bak den skrevne teksten, men lesing handler om mer enn det. I de senere år har vi vært mer opptatt av det som har vært omtalt den andre leseopplæringa. Den andre leseopplæringa handler om at vi må fortsette å ha fokus på lesing oppover i klassetrinnene. I overgangen fra å lære å lese til å lese for å lære er det avgjørende viktig at vi lærer elevene ulike lesestrategier, oppdage egen feillesing når eleven selv ikke forstår, metakognisjon og ha en hensikt med leseaktiviteten. Vi må lære elevene at ulike tekster leses på ulike måter og at vi har et mangfold av tekster som elevene trenger å mestre for å kunne delta aktivt i samfunnet. Tekstenes sjanger, form og innhold kan kreve ulike tilnærminger. Mange elever vil utvikle strategier selv, mens andre trenger hjelp til å utvikle lesestrategier.

For mange lærere har leseopplæring vært identisk med begynneropplæring. Begynneropplæringa er selvsagt svært viktig, men vi må ikke ta for gitt at elevenes leseforståelse vil automatisk utvikle seg etter hvert som elevene får mer lesetrening. De siste årene har leseforskere fastslått at elever som får systematisk leseopplæring også etter de har knekket lesekode, utvikler seg til bedre lesere enn de elevene som ikke får det. De siste tiårenes leseforskning har vært med på å skape bevissthet omkring leseforståelse og lesestrategier.

5.1 Hva kjennetegner en god leselærer

- Gode leselærere har først og fremst tro på at alle elever kan lære å bli flinke til å lese, og de vet at elever på samme trinn kan være på svært forskjellig nivå. Derfor fokuserer de på den enkelte elevs forutsetninger, interesser og forkunnskaper.
- Gode leselærere vet hvilke strategier gode lesere bruker, og hvordan de skal hjelpe alle med å bli strategiske lesere.
- Gode leselærere er klar over at det er viktig å motivere elevene.
- Gode leselærere passer på at elevene har tilgang til et bredt utvalg av tekster i ulike sjangere, ikke bare for at de skal kunne velge og vrake, men like mye fordi det er viktig å bruke mange forskjellige tekster når en skal lære seg gode lesestrategier.
- Gode leselærere har god tekstkompetanse, spesielt innen fag som de underviser i.
- Gode leselærere utnytter ulike læringssituasjoner til å arbeide med lesestrategier, for når elevene likevel skal lese, vil dette arbeidet både styrke forståelsen og gjøre dem til bedre og mer strategiske lesere.
- Gode leselærere har tro på at vurdering kan gi viktig informasjon både til læreren og til eleven, og de vurderer elevene underveis i læringsprosessen, slik at både lærere og elever til enhver tid vet hva som er elevenes sterke og svake sider. (A, Roe, 2014 s.81)

5.2 Prinsipper som preger «den andre leseopplæringa»

- Leseopplæringa må foregå som en naturlig del av undervisninga.
- Læreren må forklare og modellere strategier.
- Elevene må praktisere strategier i mange ulike situasjoner og med forskjellige tekster.
- Lesing, skriving og samtale påvirker hverandre gjensidig positivt.
- Varierte vurderingsmåter er viktig for å utvikle lesekompetanse.

5.3 Gode lesere har gode lesestrategier

- Gode lesere er aktive lesere.
- De har klare mål, og de vurderer stadig om det de får ut av teksten, er i samsvar med målet for lesingen.
- Gode lesere ser som regel over teksten før de begynner å lese, de legger merke til hvordan den er strukturert, og de ser spesielt på de avsnittene som de tror vil være mest relevante for målet med lesingen.
- Etter hvert som de leser, forsøker gode lesere stadig å forgripe det som kommer.
- De leser selektivt, og de tar stadig avgjørelser om hva de må lese nøyaktig, hva de kan lese raskt, hva de kan hoppe over, hva som må leses om igjen, osv. (A, Roe, 2014 s.87)

6 Hva er et godt skolebibliotek?

Et skolebibliotek skal være et redskap for å støtte elevene i å nå målene i læreplanen. Det handler om grunnleggende ferdigheter som lesing, å kunne finne informasjon, forstå resonnering og forholde seg kritisk og selvstendig til tekster. Et skolebibliotek bør være ett av flere verktøy for læring, og brukes det aktivt vil elevene bli bedre lesere. Et godt bibliotek bør også ha aktive bibliotekarer og formidlere som skaper effekter og bidrar når elevene trenger det. Skolebiblioteket bør være en læringsarena på tvers av alle fag og et samlingspunkt som formidler litteratur og digitale læringsressurser. Det skal også formidle litteratur tilpasset elevenes evner og deres måte å lære på, fremme språkutvikling og stimulerer til lesing gjennom å gi elevene gode leseopplevelser.

- Skolebiblioteket skal være en arena på skolen hvor en fremmer leselyst og styrker elevenes leseferdigheter. Det er derfor viktig at utformingen av biblioteket inspirerer til leselyst.
- Biblioteket skal være forankret i opplæringen, og planarbeid der målet er å styrke leseferdighetene hos elevene.
- Skolebiblioteket skal ha et godt utvalg av skjønnlitterære bøker og fagbøker som er tilpasset både gutter og jenter.
- Alle elever skal besøke biblioteket minst en gang uka. Det er da viktig at bibliotekaren eller læreren passer på å hjelpe elevene med å finne bøker som er tilpasset elevens nivå.
- Bøkene i biblioteket skal være godt merket slik at det blir lett å finne og rydde bøker på plass.
- Skolebibliotekar skal samarbeide med kommunens bibliotek og søke råd og hjelp når det trengs.
- Skolebibliotekaren bør også ha utdanning innen skolebibliotek, og det skal være en stillingsinstruks for bibliotekressursen på skolen.

6.1 Lesestimulering og informasjonskunnskap

Skolebibliotekets to grunnpilarer er: **lesestimulering og informasjonskompetanse.**

Informasjonskompetanse vil si: "en samling av ferdigheter som gjør en person i stand til å identifisere når informasjon er nødvendig, og som setter vedkommende i stand til å lokalisere, vurdere og effektivt anvende denne informasjonen» (UIA og Store norske leksikon). Her kommer også kildekritikk inn som et viktig begrep.

- **Skolene må ha en plan for bruk av biblioteket.**

For å integrere skolebiblioteket i skolens arbeid mot måloppnåelse i fagene, er det viktig at bruken av biblioteket er integrert i skolens planer. Dette krever et tett samarbeid mellom bibliotekar og lærere (Barstad m.fl. 2007).

Møreforskning sin kartlegging av skolebibliotek (Barstad, m.fl. 2007) viser at grunnskoler som har en bibliotekplan er mer fornøyde på alle områder. Områdene det gjelder er: bibliotekets ulike medier, å fremme leseglede og stimulere til fritidslesing, at biblioteket har en sentral plass i skolens opplæring, å stimulere elevene til å innhente informasjon selv, og elevenes opplæring i bruk av biblioteket. Det viste seg også at de minste skolene med lavest utdanna bibliotekpersonale hadde størst nytte av en egen plan for biblioteket. Det viser viktigheten av å ha et dokument, og en struktur å jobbe etter.

- **Gi rom for lesing**

«Skolebiblioteket er en av skolens læringsarenaer med et stort potensiale for å fremme lese- og informasjonskompetanse hos elevene». (Udir, 2005)

- **Skolebiblioteket som læringsarena.**

For at et skolebibliotek skal kunne lykkes i å fungere som læringsarena: «skolen må ha et godt utstyrt skolebibliotek og en kompetent skolebibliotekar. Skolebibliotekaren må ha en timeressurs som gjør det mulig å gi opplæring og veiledning til elevene, og til å samarbeide med lærerne i forkant av pedagogisk bruk av rommet, underveis og i etterkant» («Opplevelse, oppdagelse, opplysning». Hoel, Rafste og Sætre.2008. s. 35).

- **Ledelsen som pådriver**

«Felles for de skolebibliotek som fungerer som en aktiv pedagogisk aktør i undervisningen er at de har tilgang til fagutdannet bibliotekpersonale og en bevisst skoleledelse som gir skolebiblioteket de ressurser som kreves i form av personale og mediesamling, og gir bibliotekaren tillit til å utvikle virksomheten i en pedagogisk retning» («Skolebibliotekarien som medpedagog», Malmberg og Graner. 2014).

- **Lesestimuleringstiltak:**

1. Elever presenterer bøker for hverandre i bibliotektimen og på fellessamlinger. (det er mer effektivt enn om voksne presenterer for elever).
2. Organisert bibliotektime (se vedlegg).
3. Leseprosjekter
4. Minimum 30 minutters fritidslesing av selvvalgt tilpasset litteratur, hver dag (skjønnlitteratur eller faglitteratur). F.eks: 15 minutters fritidslesing på skolen hver dag, og 15 minutters fritidslesing hjemme (med leselogg). Dette er med på å utjevne sosiale forskjeller ifølge PISA.
5. Temainndelt bibliotek med forsider på bøkene ut. Det gjør at det er mye enklere for elever å finne bøker de vil lese.
6. Utstillinger

6.2 Bibliotekassistenter:

Bibliotekassistenter kan brukes for å avhjelpe bibliotekaren og inspirere medelever.

Hvorfor bli bibliotekassistent på skolen din?

- Du får kunnskap om bøker og litteratur
- Du lærer om oppbygning og drift av et bibliotek
- Du hjelper medelever

Hvem kan bli bibliotekassistent?

- Elever som vil ta ansvar og som vil gjøre en god innsats
- Elever som vil lære om oppgavene til et bibliotek
- Elever som er service-innstilt
- Elever som kan samarbeide
- Elever som har god ordenssans

Hvilke oppgaver har en bibliotekassistent?

- Hjelp yngre elever med lån og innlevering av bøker

- Gjøre biblioteket innbydende
- Holde orden i hyllene
- Stemple og merke nye bøker
- Lese for yngre elever og presentere bøker for andre elever.
- Være med og velge ut bøker som skal kjøpes inn
- Være forbilde for andre elever
- Lage bokutstillinger

Mal på søknad som bibliotekassistent (Se vedlegg)

6.3 Bibliotektimen

Hvordan kan vi organisere en bibliotektime?

15-20 minutter:

- Bokpresentasjon. Elever presenterer en bok de synes var kjempegod, eller boka de skal levere.
- Lærer presenterer nye bøker, anbefalte bøker eller temabøker.
- Høytlesing av lærer: fra aktuelle bøker eller forfattere.

5 minutter:

- Opplæring på biblioteket: oppførsel, organisering og merking av bøker. Hvordan elevene kan finne bøker.

5 minutter:

- Låne og levere: låne til stillelesing på skolen, og bøker til fritidslesing hjemme.

15 minutter:

- Lesing: på biblioteket eller i klasserommet.
- Evt: Skrive bokpresentasjoner

6.4 Integrering av skolebiblioteket i skolens arbeid

Her er et eksempel fra Jappa skole:

- **Leseprojekt 2017/18.**
Høst: uke 46 og 47. (5.-7.trinn, ansvar for innslag til kickoff og avslutning)
Vår: uke 17 og 18 (1.-4. trinn/velkomst, ansvar for innslag til kickoff og avslutning)
 P.g.a: (påske i uke 13, og barnebokfestival i uke 16).
- **Barnebokfestivalen 2018**
 18.-22. april (uke 16)
- **Organisert bibliotektime**
 Med innhold: bokpresentasjoner, lån (5minutter), lesing på bibliotek eller klasserom.
 (se leseplan).

- **15 minutters fritidslesing**
15 minutter på skolen
15 minutter hjemme med leselogg.
- **Verdens bokdag**
23.april. Bokbyttedag på biblioteket.
- **Lesing i ferier** (høst, jul, påske).
Med utdeling av premier på fellessamling, eller legges på åpen info (It`s learning).
- **Arbeid med tema/emne**
Gi beskjed om temaer det skal jobbes med, bibliotekar kan samarbeide om å finne tekster/bøker til tema.

6.5 Leseprosjekt

Eksempel på organisering av leseprosjekt fra Jappa skole

	Høst	Vår
1.trinn	Mamma Mø og Kråka	Lettlestbøker
2.trinn	Damms leseunivers	Bildebøker
3.trinn	Donald Duck & co	Prosjekt faglitteratur
4.trinn	Tegneserier	Bokønsket (samarbeid med GB)
5.trinn	Mysterier	Mengdelesing (Grip boka)
6.trinn	Bokslukerbøker + engelske bøker	Bok og film
7.trinn	Lesesirkel/Biografier	Fantasy
Velkomst	Donald Duck junior	Dagbøker/Historier/Damms leseunivers

Oppdragende leseprosjekt: Elevene skal lære noe av det, inneholder arbeid for å nå kunnskapsmål.

Leselystprosjekt: For å skape leselyst og leseglede.

Et leseprosjekt kan bestå av.

- Utstillinger av bøker i klasserom, plakater, bilder osv.
- Presentasjon av bøker: av elever og lærere.
- Skrive bokanmeldelser. (Samles i perm, eller henges på vegger).
- Tegning / kunst
- Designe/tegne ny forside
- Skrivning. For eksempel skrive egen slutt på boka, eller loggskrivning.
- **Litteraturarbeid** (se egen info på JAPBib/Leseprosjekt).
- Bruke Salaby-biblioteket.

Kickoff og avslutning i gymsalen!

Kick off i gymsalen: • Høst: 5.-7. har ansvar for et (lærer)innslag til kickoff. • Vår: 1.-4. + velkomst har ansvar for et (lærer)innslag til kickoff. • Presentasjon av trinnenes leseprosjekter/tema • Elever dramatiserer. • Leselodd på trinnene. • Forfatterbesøk? Innslag fra lærere (evt. fra elever på disse trinnene).	Avslutning av leseprosjekt • Hvor mye har elevene lest? • Trekking av leselodd/premier • Dramatisering av elever • Presentasjoner • Noen elever kan fortelle noe (positivt) fra perioden.. Utstillinger? • Felles avslutning av leseprosjekt-perioden for trinnet?
--	---

6.6 Den «litterære skolesekken»

Eksempel fra Eide skole:

For å ivareta undervisningen i elevenes spise-kvarter, for å gi elevene nye og gamle leseopplevelser, samt øke bruken av mediateket skal hver klasse i løpet av skoleåret gjennom 4 forfatterskap. Vårt ønske og mål er at når elevene går ut avskole har de en bred kjennskap til ulike sentrale forfattere, altså, en litterær ryggsekk. Forfatterne er valgt ut i samråd med biblioteket i Grimstad og er i tråd med læreplan. Bøkene er både nye og gamle, ukjente og klassikere, internasjonale og norske.

Kontaktlærer er ansvarlig for en tydelig presentasjon ved introduksjon av de ulike forfatterne, og høytlesningsbok og bøker tilgjengelig for elevene fra den aktuelle forfatter. Bibliotekar, og/eller biblioteket i Grimstad er svært hjelpelige med dette.

Siste forfatterskap hvert år er årets barnebokfestival forfatter som annonseres rundt juletider.

Siste forfatterskap hvert år er årets barnebokfestival forfatter som annonseres rundt juletider. Forfatterne elevene skal gjennom er:

- 1.trinn: Gunilla Bergström, Bjørn F. Rørvik, Anna Fiske, Årets barnebokfestival-forfatter
- 2.trinn: Thorbjørn Egner, Tove Jansson, Sven Nordqvist, Årets barnebokfestival-forfatter
- 3.trinn: Alf Prøysen, Line Baugstø, Eldrid Johansen, Årets barnebok-forfatter
- 4.trinn: Anne Cath Vestly, Unni Lindell, Gro Dahle, Årets barnebokforfatter
- 5.trinn: Ole Lund Kirkegaard, Jørn Lier Horst, HC. Andersen, Årets barnebokfestival- forfatter
- 6.trinn: Roald Dahl, David, Walliams, Arne Svingen, Årets barnebokfestival- forfatter
- 7.trinn: Astrid Lindgren, Erlend Loe, J.K. Rowling, Årets barnebokfestival-forfatter

6.7 Samarbeidsavtale mellom Grimstad bibliotek og grimstadskolene.

4.og 8. trinn.

Målsetting:

- Elevene på 4. og 8. trinn får tilbud om å delta i leseprosjektet "Bokønsket".
- Målet med avtalen er økt leselyst og leseferdigheter hos elevene på 4. og 8. trinn.
- Elevene skal få tildelt bøker etter egne ønsker og forutsetninger.
- Stimulere til videre lesing i etterkant av prosjektet.

Samarbeidspartnere:

Grimstad kommune v/skolesjefen, Grimstad bibliotek og grimstadskolene.

Samarbeidsområde:

- Leseprosjektet «Bokønsket».

Forpliktelser ved samarbeidet:

a. Grimstad bibliotek:

- Grimstad bibliotek forplikter seg til å levere bokkasser med tilpasset litteratur til elevene på 4. og 8. trinn ut fra elevenes bokønsker.
- Grimstad bibliotek kommer med bøkene til skolen eller elevene kommer til biblioteket og får en kort bokpresentasjon ved utdeling av bøkene.
- Grimstad bibliotek forplikter seg til å bli med på et planleggingsmøte med lærerne på skolen i forkant av prosjektet hvis ønskelig.

b. Grimstadskolene:

- Rektor har ansvaret for å legge til rette for at planen blir gjennomført på skolen.
- Rektor har ansvaret for at leseprosjektet kommer inn på 4. og 8. trinns årsplan.
- Lærerne har ansvaret for at elevene skriver sine bokønsker og får levert inn ønskene 2 uker før starten av leseprosjektet.

- Lærerne forplikter seg til å legge ved en enkel vurdering av elevens leseferdigheter (Lav, Middels, Høy) slik at biblioteket lettere kan finne riktig bok til elevene.
- Skolebibliotekaren er behjelpelig med å finne nye bøker til elevene som trenger det underveis i prosjektet.
- Veilede elevene på 4. og 8. trinn til videre lesing i etterkant av prosjektet.

c. **Skolesjefen**

- Forplikter seg til å følge opp samarbeidsavtalen overfor rektorene og skolene.
- Skolesjefen har ansvaret for at tidspunktene for leseprosjektene blir avtalt for de ulike skolene.

Bokprat i skolen (2017/18)

September:	2. og 3. trinn (Hilde Elise)
Medio september/Oktober:	8., 9. og 10. trinn (Olaug)
Februar:	4. og 5. trinn (Olaug)
Mars:	6. og 7. trinn (Olaug)
Mai:	1. trinn (Olaug)

Barnebokfestival i Grimstad

Når det gjelder barnebokfestivalen er dette en gang på våren, gjerne i april, avhengig av påsken. Vi har ikke noe oversikt over forfattere, da dette varierer fra år til år. Det er forfatterbesøk på 2. til 9. trinn.

7 Veiledet lesing

7.1 Hva er veiledet lesing:

Veiledet lesing er en undervisningsmetode der læreren skal veilede elevene slik at de gjennom ulike lesestrategier får økt leseforståelse. Metoden gir elevene en tilpasset og strukturert leseopplæring. Gjennom metoden bevisstgjøres også elevene i hvordan teksten og språket er bygd opp. Målet er at elevene blir bedre til å bruke ulike lesestrategier, at leseferdighetene blir bedre og at elevene blir funksjonelle lesere som kan lese og forstå tekster slik de er ment.

Når læreren skal bruke veiledet lesing som metode er det viktig at han/hun kjenner til teksten, ha et mål med hvorfor denne teksten skal brukes og en plan for hvordan det skal arbeides med teksten i undervisningsøkten. Når en arbeider med veiledet lesing kan det være lurt å fokusere på de tre ulike fasene:

1. **Førlesefasen:**
Presenterer læringsmål, skaper en førforståelse sammen med elevene, snakker sammen om tittel, bilder og enkelt ord. Les teksten sammen med elevene.
2. **Lesefasen:**
Arbeid med illustrasjon, ord og begreper, lesestrategier, leseforståelse og virkemidler.
Her kan elevene lese hver for seg.
3. **Etterlesingsfasen:**
Snakk med elevene om teksten og de lesestrategiene som er brukt. Er læringsmålet nådd?
Elevene arbeider sammen i plenum.

7.2 Hvordan arbeider vi med veiledet lesing:

- Det må alltid være et mål med lesingen og elevene må selvsagt kjenne til det.
- Det er mest hensiktsmessig å arbeide i små grupper.
- Læreren bør stille spørsmål underveis slik at forkunnskapen hos elevene blir aktivisert.
- Arbeid med tekstens oppbygning, diskuter vanskelige ord og drøft innholdet sammen med elevene.
- Det kan være lurt å arbeide med mindre deler av en tekst før dem settes sammen som en helhet.
- Elevene bør få teksten på ark slik at det er mulig å jobbe fysisk med teksten (markere, stryke under og notere i margin).
- Til slutt er det viktig å diskutere med elevene om læringsmålet er nådd.

7.3 Veiledet lesing i begynneropplæringa

Metoden Veiledet lesing er basert på en helhetlig tilnærming til lesing og den gir gode muligheter til tilpasset opplæring. Veiledet lesing kan gi mulighet for avkodingstrening, samtale om språk, innhold og strategier. Veiledet lesing bør gjennomføres i små grupper på ca. 4-5 elever. Det er da lurt å sette sammen gruppene på bakgrunn av leseferdigheter, interesse og erfaringer. Arbeidsøkta bør ha en varighet på ca. 15 minutter. Læreren leser teksten sammen med elevene. En kan da ha fokus på alt fra skriftspråklige utfordringer en møter i teksten/boka, begreper og annet innhold. Det bør alltid være et mål for økta. Det kan for eksempel være fokus på ord med dobbel konsonant, hv-ord, sammensatte ord, «lureord» (ord som skrives annerledes enn de høres ut), tekstens tema/budskap (hva vil forfatteren fortelle oss) og generell leseforståelse for å fremme leselyst. Å lese en bok høyt fremmer også leseferdighetene mer enn stillelesning.

Eksempel på veiledet lesing i praksis:

<http://sprakloyper.uis.no/article.php?articleID=99969&categoryID=18130>

Gro Dahle

8 Samarbeid om lesing hjem-skole

Skole-hjem samarbeid kan skje på ulike nivå, men hovedhensikten vil være å utvikle et trygt, stabilt og utviklende lærings- og skolemiljø som mulig. Dette vil være en støtte for både skolen og hjemmet, og fungere som en positiv og god støtte for elevenes motivasjon. Et viktig ledd i å få til et godt skole-hjem samarbeid, er å ha en god dialog og forpliktelser begge veier. Skole-hjem samarbeid, er å ha en god dialog og forpliktelser begge veier. Skole-hjem samarbeidet er også lovfestet i opplæringsloven.

Et godt samarbeid om leseopplæringa mellom hjem og skole er viktig for at elevene skal lykkes i leseopplæringa.

Skolene i Grimstad skal legge til rette med tips og råd for hvordan drive med lesing i hjemmet. I tillegg skal skolene:

8.1 Hva skal gjøres på 1-4.trinn

På foreldremøter skal skolen informere om:

- Hvordan de kan støtte lesingen –før, underveis og etter lesing.
- Hvordan det arbeides med lesing, begreper og stavelser slik at foreldrene kan jobbe med dette hjemme.
- Viktigheten av å snakke om bilder og overskrifter som en støtte for forståelsen
- Hvilke lese- og læringsstrategier elevene jobber med, slik at foreldrene kan støtte elevene i å bruke strategiene.
- Hvordan de skal fylle ut leselogger.

Lærer skal:

- Gi informasjon om elevens leseutvikling og vise til kartleggingstester som er gjort på utviklingssamtaler.
- Gi tydelige leselekser og informasjon på ukeplanen

Foreldre/foresatte skal:

- Høre elevene i leseleksen hver dag
- Oppfordre og legge til rette for lesing i hjemmet.
- Følge opp skolens leseprosjekter
- Følge med på informasjon på ukeplaner og andre læringsplaner.

8.2 Hva skal gjøres på 5-7.trinn

På foreldremøter skal skolen informere om:

- Hvordan det arbeides med den videre leseopplæringa
- Hvordan foreldre kan støtte lesingen –før, underveis og etter.
- Viktigheten av å snakke med barnet om bilder, overskrifter og grafiske framstillinger som en støtte for forståelsen.
- Vise til hvilke lese- og læringsstrategier som brukes slik at foreldre kan støtte elevene i å bruke dem.

Lærer skal:

- Informere om elevens leseutvikling i foreldresamtalen.

- Gi elevene tilpasset leselekse hver dag.

Foreldre/foresatte skal:

- Følge opp skolens leseprosjekter
- Følge med på skolens informasjon gjennom ukeplaner og læringsplaner.
- Oppfordres til å lese høyt for barna og være gode leseforbilder.
- Oppfordres til å legge til rette for lesing i hjemmet.

8.3 Hva skal gjøres på 8.-10. trinn

På foreldremøter skal skolen informere om:

- Hvordan det arbeides med den videre leseopplæringa, og gi ny kunnskap om lesing.
- Hvordan foreldre kan støtte lesingen – før, underveis og etter.
- Vise til hvilke lese- og læringsstrategier som brukes slik at foreldre kan støtte og motivere elevene i å bruke dem.

Lærer skal:

- Informere om elevens leseutvikling i foreldresamtalen.
- Gi elevene tilpasset leselekse hver dag.

Foreldre/foresatte skal:

- Følge opp skolens leseprosjekter
- Følge med på skolens informasjon gjennom ukeplaner og læringsplaner.
- Oppfordres til å legge til rette for lesing i hjemmet og oppmuntre dem til å bruke biblioteket, lese aviser, blader, tidsskrifter og på nettet.

8.4 Leseguide for foresatte

Leseguide for foresatte ved skole

Kjære foresatte!

Din innsats er avgjørende for ditt barns leseutvikling.

Her er noen punkter som kan hjelpe til med å gjøre leseaktiviteten positiv for barn og voksne.

1. Velg riktig tidspunkt.

Det er lurt å velge en tid da barnet er opplagt og dere kan kose dere med boken.

2. Bildene er viktige!

Les først bokas tittel og studer forsiden. Bla gjennom boka og se på bildene.

Snakk sammen om bildene. De vil gi barnet en ide om hva teksten handler om.

3. Så lenge barnet ikke kan lese, skal du lese for barnet.

Barnet leser sammen med deg.

4. Barnet skal peke på hvor du skal begynne.

Det er ikke selvsagt for barnet hvor vi begynner å lese. La barnet trene på å peke ut hvor vi starter, slik at de lærer dette skikkelig.

5. La barnet bruke fingeren og peke på hvert ord etter hvert som du leser.

6-åringene er ofte ikke bevisste hva et ord er. Denne treningen er veldig viktig for at de skal lære å skille ut enkeltord. Pekingene vil også hjelpe dem til å lære forskjell på ord og setninger.

6. Dersom barnet kjenner igjen enkelt ord, er det fint om barnet får lese ordet.

Dette gjelder også dersom barnet kjenner igjen bokstaver eller deler av ord. Det er også fint dersom barnet oppdager ord som rimer eller liknende ting.

7. Hjelp barnet til å tenke og undre seg under lesingen.

Å lese skal være en fin opplevelse. Det er fint å le, undre seg eller fantasere videre omkring det boka forteller.

8. Det gjør ingenting om dere har lest boka før.

For et barn er det morsomt å lese bøker om igjen. Snakk gjerne sammen om hva dere husker fra sist gang.

9. Noter på lesekort/leselogg hver gang dere har lest!

Det er alltid morsomt å se hvor flink man har vært.

TAKK FOR HJELPEN!

Noen spørsmål? Ikke nøl med å ta kontakt med oss på skolen.

9 Når lesingen blir vanskelig

For elever som strever med lesingen, enten fordi de har lese- og skrivevansker eller fordi de er flerspråklige, vil god leseundervisning, slik den er beskrevet her være ekstra viktig. Elever som strever vil for eksempel ha særlig nytte av førleseaktiviteter, hjelp til avkoding, fokus på å utvide ord- og begrepsapparatet, systematisering og bearbeiding av innholdet i tekst. Slik vil god leseundervisning også kunne lette lesingen for elever med lese- og skrivevansker og elever med flerspråklig bakgrunn.

Det er viktig å kartlegge elevenes lese- og skriveferdigheter

Å samle inn informasjon om elevenes lese- og skriveferdigheter er en del av god leseundervisning. Det finnes ulike prøve- og kartleggingsmateriell en kan bruke, og det er viktig å være klar over hva de enkelte prøvene sier noe om. I tillegg til kartleggingsmateriell bør lærerne følge opp elevenes lesing, observere og registrere elevenes lesing i den daglige undervisningen systematisk over tid for å supplere den informasjonen eventuelle kartlegginger gir (Engen og Helgevold, 2010). Slik oppfølging og observasjon av lesingen kan alle lærerne på en enkel måte gjøre gjennom små lesesamtaler med elevene der de spør dem hva de gjør når de leser, ber dem oppsummere det viktigste de har lest, hører elevene lese høyt og fører logg for observasjonene sine (Maagerø og Skjelbred, 2010). Dette vil gi grunnlag for å tilpasse undervisningen til den enkelte elev eller eventuelt henvise elever til videre utredning. Det finnes en rekke kompensatoriske tiltak en kan sette inn, som for eksempel å gi elever som strever tilgang til lydbøker, lese- og skrivestøtteprogrammer, digitale ordbøker, elektroniske notatark, skannerpenn, diktafon eller gi opplæring i å bruke tekstbehandling med retteprogram for å nevne noe.

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/lesing/Komponenter-i-god-leseopplaring/?depth=0&print=1>

9.1 Hva er dysleksi?

Dysleksi er en spesifikk lærevanske med en nevrologisk opprinnelse, karakterisert ved at den skriftspråklige kompetansen er preget av problemer med presis ordavkoding, og/eller flytende ordgjenkjenning og svake staveferdigheter. Vanskene skyldes mest typisk en svakhet i språkets fonologiske komponent som ofte er uventet ut fra andre kognitive ferdigheter og kvaliteter på leseopplæringen. Sekunderkonsekvenser er gjerne problemer med leseforståelse og leseerfaring, forhold som kan komme til å stå i veien for vokabularutviklingen og styrket bakgrunnskunnskap (NICHD).

Dysleksi er en:

- Språkbasert lærevanske
- Arvelig
- Omfatter flere språklige områder enn de som angår lesing og skriving

Dysleksi betyr:

- «å ha vansker med ord»
- Synonymt med «spesifikke lese og skrivevansker»
- Ca. 20% av elevene i skolen strever med å lese og skrive
- Ca. 3-5 % som har dysleksi.

Definisjon av dysleksi:

- Påvirker utviklingen av lesing, skriving og språklige ferdigheter.

- *Er medfødt og varer hele livet.*

Er kjennetegnet av vansker med:

- *Fonologisk prosessering*
- *Rask benevning*
- *Arbeidsminnet*
- *Prosesseringshastighet*
- *Automatisk utvikling av ferdigheter som ikke står i forhold til egne kognitive ferdigheter for øvrig. Avhjelpes ikke ved vanlige pedagogiske metoder, men vanskene kan bli mindre ved tilpasset spesifikk trening, som inkluderer bruk av informasjonsteknologi og støttende veiledning.*

Kjerneproblemet er:

- *Knyttet til evnen til å oppfatte og skille de minste enhetene i språket: språklydene eller fonemene*
- *Symptomene på dysleksi vil ofte endre seg med elevenes alder og utviklingsnivå*
- *Problemer med å forstå rim eller lytte ut første og siste lyd i ord.*
- *Problemer med å lære bokstavene og knytte bokstavene til lyder*
- *Leseutviklingen vil være forsinket*
- *Ofte dårlig leseflyt og dårlig leseforståelse.*
- *Problemer med å skrive. Vansker både ved formuleringsevne og ved problemer med rettskriving både av lydrete ord og ord med ikke lydrett oppbygging.*

Hva er årsaken hvis det ikke er dysleksi?

- *Mangelfull opplæring*
- *Spesifikke språkvansker*
- *Feil metodebruk*
- *Synsvansker*
- *Fysiske skader, hørsel, nevrologiske skader*
- *Problemer i oppveksten*
- *Generelle lærevansker*

Følgevansker:

- *Problemer med retningssansen*
- *Problemer med å lære klokka og med tidsbegrepet. Horisontale tidslinjer er best!*
- *Problemer med tall (ca.50%)*
- *Grovmotoriske vansker (klossethet)*
- *Finmotoriske vansker (uleselig håndskrift)*
- *Problemer med ordenssansen*
- *Konsentrasjonsproblemer*
- *Mangelfull begrepsinnlæring*
- *Bruker mer energi*
- *Lav selvtillit*
- *Psykiske vansker på sikt (- ikke en følgevanske men en livsvanske)*
- *Misforstår lett...*

Hvordan oppdage problemene?

- *Stakato høytlesing*

- *Nesa i bordet*
- *Stanser ved lange ord*
- *Gjetter seg til ord*
- *Bytter om på bokstaver*
- *Klager ofte på hodepine*
- *Glemmer skriftlig materiell som skal vises frem for andre og innleveringer*
- *Unnlater å gjøre skriftlig arbeid*
- *Skriver mye lydrett*
- *Leser feil på småord/ender*
- *Leser fort, lavt eller utydelig*

(Webinar, Åsne Midtbø AAS, 2015) www.dysleksinorge.no

10 Kartleggingsprøver av elevens leseferdigheter:

Nasjonalt nivå	1.trinn	2.trinn	3.trinn	4.trinn	5.trinn	6.trinn	7.trinn	8.trinn	9.trinn	10.trinn
Leseferdigheter (Udir)	april	april	april							
Nasjonal prøve i lesing (Udir)					Okt/ nov			Okt/ nov	Okt/ nov	
Lokalt nivå										
Bokstavprøver (iMAL)	Jevnlig gjennom hele året.	aug/ sept								
Carlsten Leseprøver	april/mai	april/ mai	april/ mai	april/ mai	april/ mai	april/ mai	april/ mai	sept/ okt	Sept/ okt	
Arbeid med ord Leseprøver	Høst/vinter									
Grimstadprøven							Januar			

10.1 Oppfølging av kartleggingsresultater

Kartlegging av elevenes leseferdigheter er en del av god leseundervisning. Alle skolene i Grimstad skal gjennomføre kartleggingsprøvene som er skissert i tabellen over. Utover dette kan skolene kartlegge elevene sine ytterligere ved behov, eller etter skolens ønske.

Resultatene av kartleggingsprøvene skal registres i VOKAL/Conexus Engage. Det er kontaktlærer som har ansvaret for at resultatene blir registrert. Resultatene på kartleggingsprøvene må ses i sammenheng med den informasjonen lærerne sitter med i forhold til elevenes daglige fungering, men også gjennom elevens og foreldres informasjon. Det er alle læreres ansvar å observere elevene daglig i forhold til lesing. Det er lærerens ansvar å legge til rette i klasserommet for å bedre leseopplæringen for den enkelte elev.

Elever på 1.- 3. trinn som skårer under kritisk grense på kartleggingsprøvene skal få tilbud om intensive lesekurs på den enkelte skole. Det er da viktig at lesekurset er tilpasset elevens vansker og behov. Leselekslæreren bør også ha god kompetanse i norskfaget og begynneropplæring. Elevene som får tilbud om lesekurs skal testes i forkant og i etterkant av lesekurset. Foresatte skal alltid involveres i arbeidet og oppfølging av lesekursene til sitt barn. Det skal også skrives en rapport som forteller noe om kursets innhold, varighet og veien videre. Dette er viktig for å kunne måle effekten av lesekurset, men også for lesekurslærers del. Var kurset godt nok, bør det legges opp på en annen måte, passet metoden til eleven osv. (Se vedlegg)

De av elevene som etter lesekurs ikke har forventet fremgang, må det vurderes å endre tiltakene eller henvise eleven til PP-tjenesten for videre utredning. Skolene bør ha en lærer som er sertifisert til å bruke LOGOS. Ved hjelp av LOGOS kan skolene få bekreftet eller avkreftet om eleven har lese- og skrivevansker. Det er viktig at testen blir drøftet med en rådgiver fra PP-tjenesten i ressursteam før en evt. henvisning.

Kartleggingen og vurderingen vi gjør av elevene våre har bare verdi hvis resultatene evalueres og det gjennomføres tiltak som forbedrer elevenes videre læring. Vurderingsarbeidet har lite nytte hvis det ikke brukes tid til evaluering og planlegging og gjennomføring av gode tiltak. Det vil også være viktig å følge opp flinke lesere med tilrettelegging.

Det er viktig at en følger opp kartleggingsresultatene på et skolenivå. Skolen må ta utgangspunkt i sine resultater og bruker de funnene en finner til kvalitetsutvikling. I dette arbeidet må skolen stille seg følgende spørsmål: er det noe mønster i resultatene for skolen eller klasser, er det behov for ytterlig kartlegging, kan resultatene få konsekvenser for videre arbeid og hva kan skolen gjøre for å evt. forbedre resultatene?

10.2 Oppfølging av nasjonale prøver på 5 og 8.trinn

De nasjonale prøvene har både lette og vanskelige oppgaver slik at vi kan se hvilket nivå elevene er på. Formålet med prøvene er å vurdere og utvikle elevenes grunnleggende ferdigheter i lesing, regning og engelsk. Samtidig gir prøvene et begrenset bilde av de ferdighetene og den kompetansen elevene har. Det er derfor viktig at resultatene ses i sammenheng med annen relevant informasjon.

Lærerne skal bruke resultatene til å følge opp elevene og som vurdering av egen undervisning, mens skolen skal bruke resultatene som grunnlag for ny kvalitetsutvikling av undervisningen generelt i kommunen.

Etterarbeidet med nasjonale prøver i lesing skal ikke bare være norsklærers ansvar. Derfor skal lærerne på trinnet sette seg sammen, gjennomfører prøven og deretter studere prøveresultatene. Det kan da være lurt å gå igjennom følgende punkter:

- Hvilke tekster og oppgaver var vanskelige?
- Er det noe likhet med disse tekstene og de tekstene elevene møter i min undervisning?
- Hvilke lesestrategier må elevene kunne for å løse disse oppgavene?

Deretter må grupperesultatet vurderes og ses i sammenheng med landsgjennomsnittet på hver enkelt oppgave. Disse resultatene bør være utgangspunkt for refleksjon rundt elevenes leseprestasjoner, individuelt og som gruppe. Hvis det viser seg at det på noen oppgaver er store avvik mellom grupperesultat og landsgjennomsnittet, bør lærerne finne ut hva som kjennetegner disse oppgavene og tekstene for så å bruke det videre i undervisningen.

- De elevene som ligger på nivå 1 på nasjonale prøver for 5.trinn og 8.trinn, må testes videre med Logos på den enkelte skole. Hvis skolene ikke har sertifisert LOGOS- tester må skolen henvise eleven videre til PPT for videre utredning.

10.3 Grimstadprøven i norsk

Mål for hva elevene skal kunne i norsk til “Grimstadprøven” våren 2013

Tema	Jeg skal kunne:	Kan godt😊	Må øve
Alfabetet	skrive alle bokstavene i alfabetet i riktig rekkefølge		
	skille vokaler fra konsonanter		
Ordklassene	navnene på alle de ti ordklassene		
	eksempler på ord fra hver av ordklassene		
	plukke ut ord fra de ulike ordklassene i en ordsamling		
	bøyningsmønsteret til verb		
	bøyningsmønsteret til substantiv		
	bøyningsmønsteret til adjektiv		
Tegnsetting	plassere punktum rett i en setning		
	plassere komma rett i en setning		
	plassere utropstegn rett i en setning		
	plassere spørsmålstegn rett i en setning		
	bruken av anførselstegn i forbindelse med replikker		
	hvordan de andre skrivetegnene brukes sammen med anførselstegn i replikker		
Rettskriving	rett bruk av stor bokstav		
	rett bruk av dobbel/enkel konsonant		
	skrive skj/sj/kj/k-ord riktig		
	når man skal bruke ulike forvekslingsord som:		
	• Og/å		
	• Da/når		
	• Hvert/vært/vert		
Setnings-analyse	plassere verbal, subjekt og objekt/direkte objekt i en setning		
	plassere indirekte objekt og adverbial i en setning		

NB: Se neste side:

VIKTIG:

Det er ikke alt som kan måles i en elektronisk prøve. Vi har derfor valgt å peke på noen emner/ferdigheter som det også er viktig at elevene har jobbet mye med før de begynner i 8. klasse:

- Fortelling: Elevene bør ha jobbet mye med å skrive egne fortellinger. De bør kunne skrive en sammenhengende tekst på ca. 400 ord, med både innledning, hoveddel og avrundning.
- Inndeling av egen tekst i hensiktsmessige avsnitt.
- Setningsoppbygging og tegnsetting. Ulike typer setninger; Helsetninger og leddsetninger.
- Håndskrift: Det skrives mye i alle fag på ungdomstrinnet. Alle elever bør derfor ha utviklet en leselig og funksjonell håndskrift før de begynner i 8. klasse.
- Leseferdigheter og mestring av ulike typer lesestrategier, f.eks:
 - BISON
 - Grunnmodellen (I-G-P)
 - Hurtigskriving
 - Ulike typer tankekart
 - Personlig tilnærming til tekst
 - Venndiagram
 - To- og flerkolonnenotat
 - VØL-skjema
 - Nye ord og begreper
 - FOSS
- Elevene bør ha øvd å sitte konsentrert om en oppgave over flere timer.
- Det er viktig for elever som velger et fremmedspråk nr. 2 (fransk/tysk/spansk) at de mestrer ordklassene (navn, gjenkjenning, bøying) og er trygge på setningsanalyse på norsk (i hvert fall verbal, subjekt, objekt/direkte objekt).

Dette er også viktig med tanke på å lære nynorsk

10.4 Plakaten - oppfølging av nasjonale prøver

Nasjonale prøver

Oppfølgingsprogram for økte ferdigheter i lesing, regning og engelsk

Lærerne på 4. og 7. trinn skal over tid arbeide systematisk med ferdighetene lesing, regning og engelsk i henhold til kompetansemålene etter fullført 4. og 7. trinn.

I arbeidet skal lærerne benytte nasjonale prøver fra hhv 5. og 8. trinn.

Elevene bør gjennomgå og trene på flere prøver. Starter man treningen tidlig i skoleåret, er sjansene store for at eleven/klassen oppnår optimal måloppnåelse i lesing, regning og engelsk ved måling på nasjonale prøver på 5. og 8. trinn.

FRISTER:

Innen utgangen av januar

Minst en prøve i hver ferdighet skal i sin helhet gjennomføres innen utgangen av januar. Resultatene/kartleggingen skal føre til systematisk oppfølging av enkeltelever og klasser/grupper gjennom resten av skoleåret. Foreldrene skal delta i oppfølgingen.

Innen utgangen av mai

Alle elevene på 4. og 7. trinn skal øve i en mest mulig realistisk prøvesituasjon slik at de er trent og forberedt for den nasjonale gjennomføringsrunden i oktober.

Innen 15. september (gjelder 2014)

Alle elevene på 8. trinn skal øve i en mest mulig realistisk prøvesituasjon.

Innen 15. oktober (gjelder 2014)

Alle elevene på 5. trinn skal øve i en mest mulig realistisk prøvesituasjon.

Kompetansen, for eksempel innen lesestrategier, som lærerne og elevene har opparbeidet i 4. og 7. trinn, må sikres videreført til lærerne og elevene ved overgangsmøter.

Grimstad 2. april 2014
Niels Songe-Møller
Skolesjef

11 Intensive lesekurs

1. Intensjon:

Tidlig innsats -økt læringsutbytte -lesing ansees å være den viktigste ferdigheten for all læring i alle fag.

«Dersom Grimstad kommune klarer å bedre leseferdighetene til svake lesere, vil flere elever kunne gjøre seg nytte av den ordinære undervisningen i klasserommet slik at vi reduserer behovet for spesialundervisning. I tillegg vil trolig flere elever ved hjelp av en god grunnleggende ferdighet i lesing ha større mulighet for å fullføre videregående skole og klare seg videre i samfunnet».

2. Organisering:

Skolene i Grimstad organiserer tilbudet som intensive lesekurs på 1-4.trinn. Lesekursene organiseres som 20-40 minutters økter, tre til fem ganger i uka ca. 8-10 uker. Dette vil være mest hensiktsmessig basert på forskning på dette feltet fra Lesesenteret i Stavanger, Bredtvet kompetansesenter/Statped. Viser også til nyere leseforskning av Bente E. Hagtvet, Jørgen Frost, Vigdis Refsahl og Astrid Roe.

3. Innhold:

Lesekursene skal tilpasses den enkelte elevs nivå. Det er derfor viktig med en grunnleggende kartlegging i forkant. Før elevene starter et lesekurs skal foreldre/foresatte motta et informasjonsbrev fra skolen der det kommer tydelig frem: varighet, metode/opplegg og hvem som skal gjennomføre lesekurset. Det skal også skrives en rapport i etterkant av et lesekurset. Rapporten skal inneholde: Kursets varighet, lesekurs lærer, skole, Innhold i kurset (hva/hvordan), kartlegging før, midtveis og i etterkant av kurset. Dette for å kunne måle effekten og for videre arbeid, eller evt. videre utredning. Skolene bør da gjennomføre LOGOS testing, eller henvise eleven videre til PPT. Maler for infobrev og lesekursrapport er felles for alle skolene i Grimstad (drøftet og evaluert på nettverkssamling for lesekurslærere våren 2017). Disse rapportene skal legges inn i elevmappene slik at både foresatte, rektor, spes.ped koordinator og andre faglærere kan lese dem.

4. Målgrupper:

Målgruppen på lesekursene skal primært være elever som er svake lesere, de under og rett over kritisk grense på obligatoriske kartleggingsprøver. Når det gjelder dette bør det være et tett samarbeid mellom foreldre, kontaktlærer, spes.ped koordinator og evt. rektor på den enkelte skole. Når behovet for lesekurs er stort bør en prioritere de svakeste elevene, altså de elevene som skårer på eller under kritisk grense på obligatoriske kartleggingsprøver.

5. Resultater:

Rapport etter gjennomført lesekurs.
Obligatoriske kartleggingsprøver på 1, 2 og 3 trinn.
Nasjonale prøver i lesing på 5. trinn.

12 Språkløyper

Nasjonal strategi for språk, lesing og skriving 2016-2019. Kunnskapsdepartementet står bak strategien, og Lesesenteret har fått ansvar for gjennomføringen, i samarbeid med Skrivesenteret og Utdanningsdirektoratet.

Kompetanseutviklingspakkene i Språkløyper skal vere ei støtte til å drive lokalt utviklingsarbeid, og skal bidra til lokale læringsprosessar. Målet er at deltakarane i Språkløyper opplever å få styrke eigen kompetanse og vidareutvikle eigen praksis innan lese- og skriveopplæring.

<http://sprakloyper.uis.no>

Målet for språkløyper er å styrke alle barns og elevers språklige kompetanse. Det rettes særlig oppmerksomhet mot barn og elever med språkvansker, elever med lese- og skrivevansker, gutter, minoritetsspråklige og høyt presterende elever. Målet skal nås ved hjelp av kompetanseutvikling hos de tilsatte i barnehage og skole, gjennom arbeid med nettbaserte kompetanseutviklingspakker på nettsiden Språkløyper.

Pakken inneholder fagstoff, spørsmål til refleksjon og oppgaver til utprøving i egen praksis, og de skal støtte lokalt utviklingsarbeid med språk, lesing og skriving.

I løpet av skoleåret 2018-2019 skal alle skoler i Grimstad være i gang med denne kompetanseutviklingspakken.

13 Kilder

Læreplanverket for grunnskolen (2015) *Kunnskapsløftet* (Pedlex)

Roe, A (2014) *Lesedidaktikk – etter den første leseopplæringen*. (3.utg.) Oslo: Universitetsforlaget.

Bråten I. (red.) *Leseforståelse: Lesing i kunnskapssamfunnet-teori og praksis*. (1.utg.) Oslo: Cappelens akademiske forlag.

Hagtvatn B E, Frost J og Refsahl V (2015) *Den intensive leseopplæringen – Dialog og mestring når lesingen har låst seg*. (1. utg.) Oslo: Cappelen Damm AS.

Halaas Lyster S, A (2014) *Elever med lese- og skrivevansker – Hva vet vi? Hva gjør vi?* (1.utg.) Cappelen Damm AS.

Lundetræ K og Tønnessen F, E (red.) (2014) *Å lykkes med lesing – Tidlig innsats og tilpasset opplæring*. (1.utg.) Gyldendal akademiske forlag.

Lundberg I og Katarina H (2015) *God leseutvikling- Kartlegging og øvelser*. (1.utg) Cappelen akademiske forlag.

Bjørvand A, M og Tønnessen E, S (red.) (2012) *Den andre leseopplæringa – Utvikling av lesekompetanse hos barn og unge* (2.utg.) Oslo: Universitetsforlaget.

Solem C. (red.) (2017) *Faglige retningslinjer for kartlegging, utredning og oppfølging av elever med dysleksi*. (1.utg.) Dysleksi Norge.

Webinar, Åsne Midtbø AAS, 2015) www.dysleksinorge.no

Barstad m.fl.(2007)

Hoel, Rafste og Sætre (2008) *Opplevelse, oppdagelse, opplysninger*. s. 35.

Malmberg og Graner (2014) *Skolebibliotekaren som medpedagog*.

Lesing er... (2008) Lesesenteret og utdanningsdirektoratet

Lesing på skjerm (2008) Lesesenteret og utdanningsdirektoratet

<https://imal.no/>

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/lesing/Komponenter-i-god-leseopplaring/?depth=0&print=1>

<http://sprakloyper.uis.no/>

<https://www.udir.no/>

<http://lesesenteret.uis.no/om-lesesenteret/>

www.foreningenles.no

www.nysgjerrigper.no

www.barnebokkritikk.no

14 Vedlegg

Vedlegg

Leselogg

Elev: _____

Dato:	Tittel	Signatur

Vedlegg

Grimstad kommune

INFORMASJON TIL HJEMMET ANG LESEKURS:

På Eide skole er det nå satt av en fast ressurs til lese-kurs på 2. - 4.trinn. Det vil si at det drives kurs kontinuerlig gjennom hele skoleåret for ulike elevgrupper. Lese-kurs er et tiltak rettet mot de av våre elever som trenger ekstra lesetrening.

Formålet er å øke lesehastighet og leseforståelse. Hvert kurs går over ca. 6-8 uker, og tilpasses elevenes behov.

I uke 10 starter vi med lese-kurs for 3 elever på 4.trinn. Elevene deltar på lese-kurs ca.4 timer hver uke. Kurset er lagt til 1.økt mandag, 4.økt onsdag og 1. og 2.økt fredag.

I løpet av kurset vil vi bruke blant annet repetert lesing, materiell og metoder fra "Arbeid med ord", "lese-bedre" og "Lese-gøy". Her brukes gode metoder for å øve elevene opp til å lese sammenhengende tekst raskt og flytende. Ved hjelp av metodene møter elevene de samme ordene mange ganger. Dette øker sjansen for at ord blir gjenkjent raskt. Etter hvert som mange ord blir lest bare ved å kaste et raskt blikk på dem, automatiseres leseferdigheten. Automatisert leseferdighet fører igjen til bedre leseforståelse.

Vi vil bruke repetert lesing på mange forskjellige måter, som sammenhengende tekst, høyfrekvente ord, lyder og lydforbindelser.

For at barnet skal få mest mulig utav kurset er det viktig at de følges godt opp hjemme. Dere vil få mer informasjon om dette på ukeplanen.

Ta kontakt hvis det er noe dere lurer på ☺

Vennlig hilsen

Vi har lest informasjonen og vil at

vårt barn skal delta på lese-kurs.

Anika V. Buksholt

Foresatte/foreldre

Vedlegg

Rapport på gjennomført lesekurs

Navn på kursdeltaker:	
Kursets varighet:	
Lesekurslærer:	
Skole:	

Innhold i kurset (hva og hvordan):

Kartlegging før, midtveis og i etterkant av kurset:		
Dato:	Resultater på test viser:	Kommentar:

Kommentarer og observasjoner av kursdeltakeren:

Underskrift av lesekurslærer: _____ Dato: _____

Vedlegg

Bibliotekassistent

Søknadsskjema

Jeg ønsker å jobbe som bibliotekassistent fordi:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Jeg kan bidra med:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Navn:

Vedlegg:

Elevens leseutvikling

Kartleggingen er et hjelpemiddel når du observerer elevene dine.

Fonologisk bevissthet	Ordavkoding	Leseflyt	Leseforståelse	Leseinteresse
	Kan lese de fleste vanlige ord raskt, direkte og uten lydering (13)	Rekker å lese tv-tekstingen (8)	Leser engasjert og lenge (17)	Forteller og kommenterer ofte det som står i avisen (12)
	Leser ord som ikke er lyddrett stavet (12)	Leser en hel bok med litt mer tekst og færre bilder på egen hånd (7)	Leser kritisk og reflekterende (16)	Tar initiativ til leseaktiviteter i klassen (11)
	Kan avkode nonsensord (11)	Leser en hel bok med enkel tekst og mange bilder på egen hånd (6)	Leser bøker på mer enn 100 sider med nesten utelukkende tekst (15)	Vet om mange boktitler og forfattere (10)
	Leser ord med komplisert konsonantforbindelse (10)	Leser tegneserier for barn (5)	Leser og forstår tekst i aviser (14)	Er en ordentlig boksluker (9)
	Prøver på egen hånd å lese ukjente ord (9)	Korrigerer feillesinger spontant (4)	Overvåker sin egen lesing (13)	Foretrekker ofte lesing framfor andre aktiviteter (8)
Kan bruke hemmelig språk (11)		Leser litt vanskeligere og lengre setninger med flyt, sikkerhet og forståelse (3)	Søker fakta i ulike kilder (12)	Leser gjerne for andre (7)
		Leser enkle setninger med flyt, sikkerhet og forståelse (2)	Kan tegne et hendelseskart over innholdet i en fortellende tekst (11)	Oppsøker ofte biblioteket på eget initiativ (6)
	Leser ord med enkel konsonantforbindelse (8)	Leser vanlige ord med automatikk (1)	Oppfatter «den røde tråden» i et hendelsesforløp (10)	Liker å få bøker i presang (5)
Mestrer fonembytte (10)	Leser tostavellesord med enkle lydsekvenser (7)		Leser og følger instruksjoner og anvisninger (9)	Velger spontant å lese på egen hånd (4)
	Leser enkle nye småord (6)		Leser mellom linjene – trekker slutninger (8)	Låner gjerne med seg hjem bøker fra klasse- eller skolebiblioteket (3)
	Kjenner igjen vanlige småord (5)		Knytter det som leses, til egne erfaringer og tidligere kunnskap (7)	
	Forsøker å lese enkle ord ved å lese begynnelsen av ordet og gjette resten (4)		Samtaler og stiller spørsmål om det som er lest (6)	
Mestrer enkel fonemaddisjon (9)			Leser enkle hele tekster med forståelse (5)	
Mestrer enkel fonemsubtraksjon (8)	Kjenner igjen flere ordbilder på skilt og emballasje (3)		Spør gjerne hva nye ord betyr (4)	
Deler opp ord i språklyder – analyse (7)	Leser sitt eget navn og andre kjente navn som ordbilder (2)		Leser en lengre setning og forstår innholdet (3)	
Lyderer sammen tre språklyder – syntese (6)	Kan navnet på mer enn åtte bokstaver (1)		Leser en enkel setning og forstår innholdet (2)	
			Avkoder enkle ord og forstår hva de betyr (1)	
Danner ord med gitt begynnelseslyd (5)				
Identifiserer samme lyd i ulike ord (4)				
Identifiserer første lyden i enkle talte ord (3)				
Kan markere antall stavelser i ord (2)				
Kan høre rim og kan selv rime (1)				

Elevens navn _____

☐ _____ ☐ _____ ☐ _____ ☐ _____

☐ _____ ☐ _____ ☐ _____ ☐ _____

Bruk forskjellige farger ved hver kartlegging, slik at du ser elevens leseutvikling tydeligere – bruk for eksempel markeringspenn. Marker de tomme rutene over med samme farge, slik at hver enkelt kartlegging kan skilles fra hverandre. Skriv datoen ut fra hver rute.

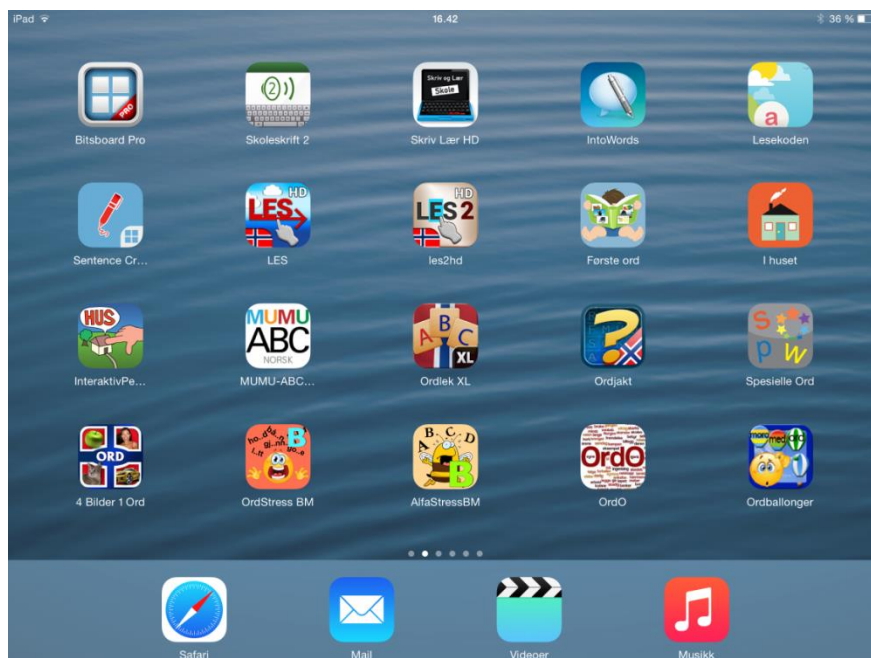
Kopieringsoriginal 1

Obs! Leseutviklingen er individuell og foreløp. Ikke alltid i den rekkefølgen som presenteres her. En del elever kan for eksempel ha problemer med å lese mellom linjene selv om de klarer å lese og følge anvisninger.

Gode «apper» til lese- og skriveopplæring

Denne oversikten er utarbeidet av Kvalifiseringstjenesten v/ Jorun Sandåker

Skrive, lese, begrepstrening:

Skrivetrening:

Skoleskrift2:

Bygger på STL+, skrive seg til lesing med talesyntese. Den leser opp bokstavlyd, ord og setninger etter som de blir skrevet. Teksten kan kopieres og limes inn i mail eller andre skriveprogram. Det finnes nå også en **Skoleskrift 3** med litt andre funksjoner.

Skriv Lær HD:

Kan brukes tilnærmet som Skoleskrift, men her ligger det også klare diktater, avskrift og fortellingsoppgaver. Det er en egen facebook-gruppe hvor utviklerne av denne appen er meget aktive og imøtekomende for innspill. Gruppen heter "Læringsteknologi 2018", man må be om å bli medlem, det er en lukket gruppe.

Intowords:

Dette er også en skriveapp med talesyntese, lignende Skoleskrift og Skriv Lær HD. I tillegg kan en ta bilde av en tekst og få den konvertert til OCR, dvs at avfotografert tekst kan i bilder gjøres om til tekst, teksten kan leses opp av appen og redigeres i intowords. Skoler som har CD-ord-avtale har også tilgang til appen via feide.

Lesekoden:

Trening på bokstavforming, skriv med fingeren på skjermen.

Bitsboard:

En app hvor du kan trene på norske ord og uttale knyttet til bilder. Denne appen krever en del forarbeide med å legge til bilde, ord og lyd, - eller nedlasting fra katalog. I katalogen kan det søkes på ord som yrker, verb, klokka etc. og en kan da laste ned ønskede brett. Søk gjerne opp Grimstad eller JorunS i katalogen, det ligger over 120 brett som er mulig å bruke, eller lag egne og del. Det er en flott delingsplattform til Bitsboard.

Sentence-creator:

Bygger på samme opplegg som Bitsboard, men her er fokuset setningsbygging.

LesHD:

En app med lesetrening og mulighet for spill med ordene.

Les2HD:

En app som er bygd opp som LesHD, men med flere ord og kategorier, - mer beregnet for voksne.

Les Plus (ikke avbildet):

Dette er en utvidet versjon av Les HD. Her kan man skrive inn ord som en vil elevene skal øve på. Appen inneholder også mulighet for å velge morsmålstøtte på noen språk.

Første ord:

Ord og bilder.

I huset:

Velg rett bilde til ord som blir lest opp.

Interaktiv Pekebok:

Du kommer inn i bilder med mange detaljer. Du kan velge mellom å lære ordene ved å klikke på bildet og få ordet lest opp, eller ta en quiz ved å trykke på rett plass i bildet utfra ordet som blir lest opp. Andre oppgaver er det også. Du kan bla få ordene på norsk, engels og fransk. Trykk på "+" eller kompasset for å finne flere bilder med detaljer.

Mumu ABC norsk:

Hver side inneholder et bilde med tilhørende ord. Trykk på bildet og få ordet lest opp. Trykk på bokstaven og få bokstaven/bokstavlyden lest opp. Trykk på ordet og få det lydert. Innstillinger gir deg mulighet til å velge mellom store og små bokstaver, om bokstavene leses med bokstavlyd eller bokstavnavn og hvilken rekkefølge ordene skal komme i.

Ordlek XL:

Appen viser en ting og tilhørende bokstaver som skal dras på rett plass i ordet. Trykk på bildet og ordet sies, trekk så opp bokstaver, lyden på bokstaven sies når bokstaven berøres. En kan velge mellom store og små bokstaver og mellom tre nivåer. Leses med skarpe-r ☺

Ordjakt:

Her skal en finne ord i et rutenett av bokstaver, en får poeng for antall ord en finner som er godkjent. Det er mye lyd og effekter, så den passer best for de som er vant med å spille andre spill på nettbrett/data.

Spesielle ord:

Her er det veldig tydelig tale, det går sakte, og det gjentas. Man skal matche bilde til bilde, ord til ord, ord til bilde eller bilde til ord utfra oppleste ord.

4 bilder 1 ord:

Her får en se 4 bilder og mange bokstaver. En skal da lage et passende ord av disse bokstavene. Dette spillet er ganske vanskelig, men kan være greit for å utfordre enkelte.

Ordstress:

Her ser en et ord i 2 sekunder, så fjernes en bokstav, en skal så velge den bokstaven fra tastaturet på skjermen for å skrive ordet rett igjen. Det går fortløpende videre.

Alfastress Bokmål:

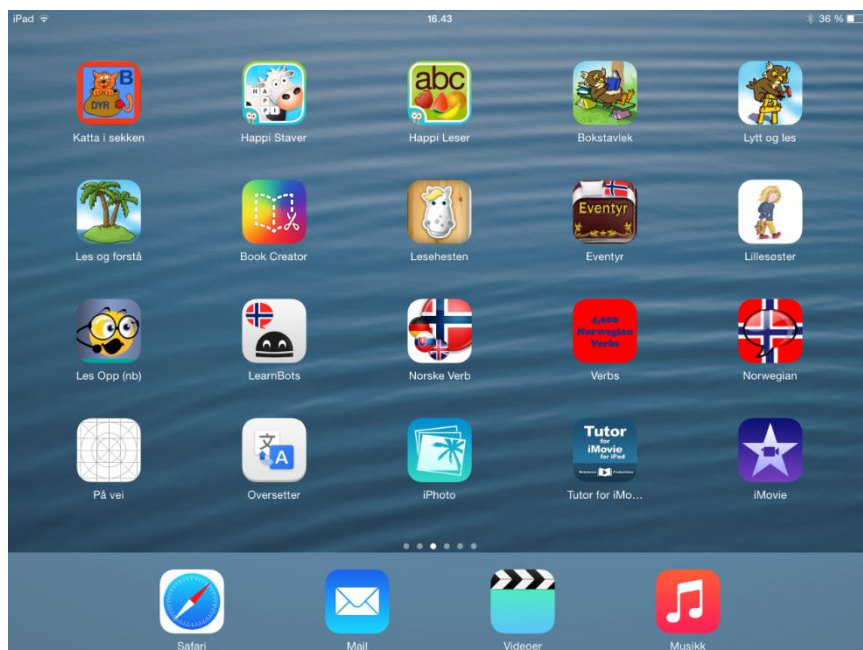
Finn neste bokstav i alfabetet, eller bokstav som er mellom to bokstaver.

Ordo:

En leseøvingsapp med mange ord, fra de vanlige høyfrekvente til tulle og tøyseord. Du ser ordet i 1-3 sek, og kan velge kategori, vanskelighetsgrad etc.

Ordballonger:

Et ord står skrevet, ballonger med flere ord kommer opp, du skal velge det rette ordet.

Katta i sekken:

Dette er et spill hvor det jobbes med kategorisering av ord/begrep.

Happi Staver:

Her er det mange kryssordoppgaver. Trykk på ordet og det blir lest opp, trekk bokstaver til rett plass. Skru av musikk ved å trykke på radioen øverst til venstre.

Happi leser:

Les hva du ser og trykk på rett bilde. Skru av musikk ved å trykke på radioen øverst til venstre.

Bokstavlek:

Denne har tre oppgavekategorier:

1. Hør bokstavlyden,
2. Stav ordet,
3. Finn manglende bokstav i ordet etc.

Musikk kan skrus av ved å trykke på pil øverst til venstre og så høyttaler.

Lytt og les:

Denne appen har seks deloppgaver:

1. Bilder: Hør ordet og finn rett bilde.
2. Alfabet: Finn bokstav, (virker som det kun er bokstavnavn som brukes, kan ikke velge bokstavlyden).
3. Bilder og ord: Hør og les og finn rett bilde.
4. Lese ord: Hører ord og ser ordbildet, når du har trykket på rett ordbilde vises bildet.
5. Samme forbokstav: Finn ordbildet som leses. Vanskeligere ord enn i Les ord.
6. Hvilket ord: Hør ordet og finn ordbildet

Les og forstå:

Denne appen har fire deloppgaver:

1. Spørsmål: eks Kan et esel synge? Ja - nei (Man kan trykke på eselet og få ordet lest opp)
2. Riktig setning: Ananas er en frukt. / Ananas er en grønnsak. Man velger rett setning ved å trykke på den.
3. Riktig bilde: Les setning og dra på plass bilde som passer til setningen. Eks Man kan låse med en *nøkkel*.
4. Riktig slutt: Les setningen og velg rett avslutning. Eks Et helikopter bruker man til å *fly*.

Denne appen gir mulighet til å legge til egne ord, setninger, bilder, spørsmål etc.

Book creator:

Her kan man legge til bilde eller film og skrive egen tekst i en «bok» som kan blas i. Denne er enkel å dele med andre, den kan også printes ut til en papirbok.

Div bøker, som kan lastes ned /kjøpes:

For eksempel:

Den lille lesehesten: bøker kan kjøpes og lastes ned her.

Eventyr: her er en del norske eventyr tilgjengelig, men tettskreven og krevende.

Lillesøster: Barnebøker i serien om lillesøster.

Les opp: Tilgang til div barnebøker.

Faglitteratur: Dyr i Norden, Livets elementer, Fakta om mangt.

Skjønnlitteratur: Tor-bøkene, Bo, Det nye huset osv.

En får tilgang via MV-Nordic (tidl Mikroverkstedet.com), her kan vi logge inn via Feide. En kan velge skriftstørrelse, om linje for linje skal utheves og en kan også ha en «skygge» som en drar nedover mens en leser.

Learn Bots:

Mange verb som er samlet og blir lest opp, en kan legge til og fjerne verb. En filmsnutt eller bilde beskriver verbet.

Norsk verb:

Her er det en søkemotor på engelsk, så finner en det norske verbet, som også bøyes (for spor 2-3 med engelsk som morsmål/andrespråk).

4000 Norwegian verbs:

En søker opp et verb på norsk og får det bøydd.

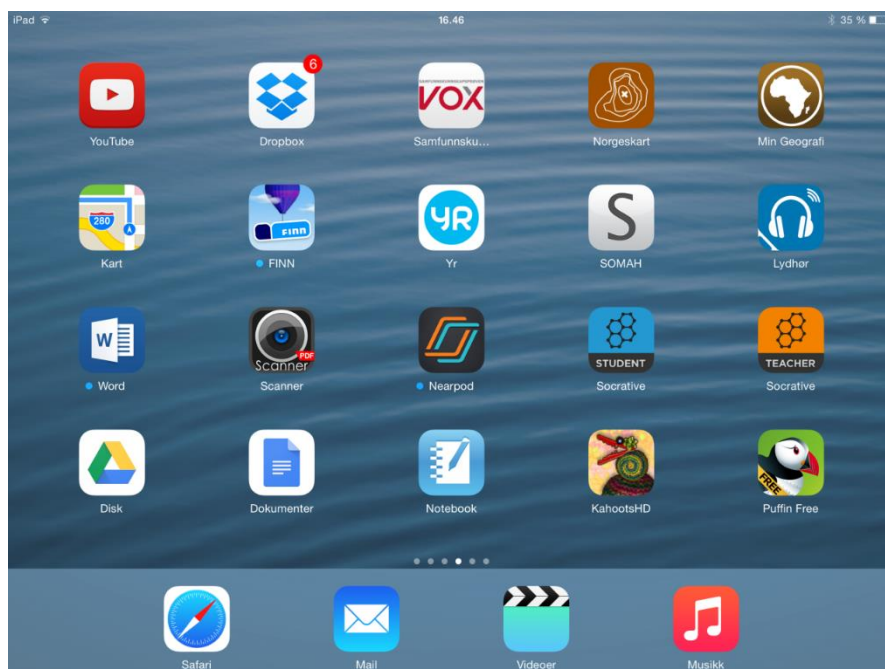
Norwegian:

En app hvor ordet vises på engelsk først, det kommer så opp på norsk med et bilde. Det leses opp på norsk.

På vei:

Alfabetisk verbliste knyttet opp mot «På vei». Kan lastes ned både til iPad og iPhone, men den er laget til iPhone, så den må lastes ned som det er iPhone også på iPad.

Andre nyttige apper:

Vox samfunnsfagsprøven

Norgeskart

Min geografi

SOMAH, app om kosthold og tannpuss

Lydhør: NLB sin app for lydbøker, logg inn via egen konto hos NLB

Word

Quick Voice - opptakerfunksjon

Speak and translate: dyr fullversjon, oversetter fra engelsk tale(fjernet).

Scanner: Kan scanne via kamera, og legge det ved et dokument.

Nearpod Socrative teacher Socrative student	Disse krever at lærer setter seg inn i, og lager ferdig opplegg som tilpasset diktat osv.
--	---

Disk

Dokumenter

Notebook for smartboard

Kahoots:

Konkurranser som kan knyttes opp mot smartboard. Alle deltagere må registrere seg på telefon, iPad eller PC for å være med å spille. Se Youtube for demonstrasjon av hvordan det brukes.

Språkkista:

Ord og bilder på norsk og morsmål. Spesielt god app for ordinnlæring for nyankomne.

Småord:

Matching av bilde – bilde, bilde opplest ord, skrevet ord - bilde, bilde – 3 ulike skrevne ord, lyd - skrevet ord.

Kroppen:

Her kan en øve på ord på kroppsdelar.

Se bokstavlyden:

Her ser en hvor i munnen bokstaven lages.

Explain Everything:

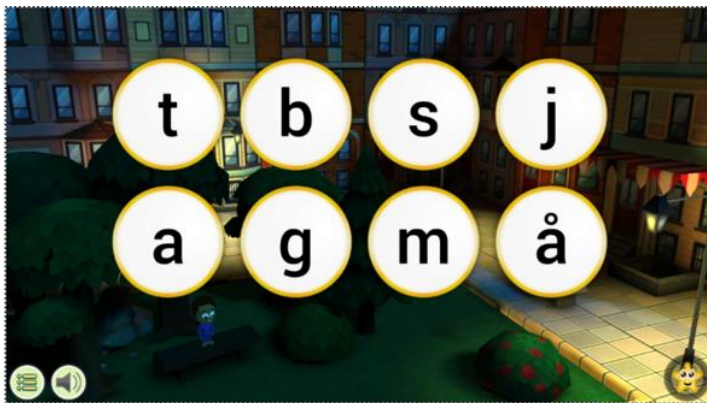
En app som gir lærer mulighet til å lage enkle filmer til omvendt undervisning. Hvis deltakerne selv har iPad, kan de selv lage film for å forklare det de har lært. Denne appen gir mulighet for evende undervisning med bilder, video, tekst, lyd og animasjon.

På vei:

Alfabetisk verbliste knyttet opp mot «På vei». Kan lastes ned både til iPad og iPhone, men den er laget til iPhone, så den må lastes ned som det er iPhone også på iPad...

I tillegg til disse appene har lesesenteret nettopp kommet ut med spillet GraphoGame.

GraphoGame skal lære barnet bokstav-lyd-forbindelsen. (Foto: GraphoGame TM)

Nylig ble GraphoGame lansert i Norge. Spillet har som mål å lære barna å koble bokstav og bokstavlyd, tilpasset barnets nivå, og kan være et supplement i begynneropplæringa.

[GraphoGame](#) er utviklet av forskere ved Universitetet i Jyväskylä, Finland, og er laget i en norsk versjon i forbindelse med [På Sporet-prosjektet ved Lesesenteret](#)